

Přítomnost

ROČNÍK XIII

V PRAZE 5. SRPNA 1936

ZA KČ 2.—

Bude se jednat s Němci

RUDOLF PROCHÁZKA

Záhada dra Viléma Berlinera

Opereta-circenses!

O. KAUTSKÝ

Člověk se učí létat

JINDŘICH HAUSER

Vojenská operační násobilka

YESTER

Španělská revoluce a my

V. GUTWIRTH

Naše obrana — Dobrý poměr k menšinám zlepší strategickou pozici republiky

Přehlížené nebezpečí — Provdané zaměstnankyně znovu na programu

Socialisace dolů atd. — Němec vysvětluje úspěchy Henleinovy

Vždy
v čele!

Sílu a vytrvalost má
jen dobře vyřeno-
vané, správně živené
tělo. Ceres dává
všem pokrmům sílu
a lehkou zázivnost.

Ceres

SÍLIVÝ ROSTLINNÝ TUK

Vše, co je krásné v říši ducha, pozoruhodné v oblasti
rozumu, skryté a záhadné v dění života, zjeví a osvětlí
románové dílo

ANATOLA FRANCE

Jokasta a Hubená kočka. Kč 15.—. Váz. Kč 25.—.	Pod jilmem. Kč 12.50. Váz. Kč 22.50.
Zločin Sylvestra Bon- narda. Kč 15.—. Váz. Kč 25.—.	Proutěná panna. Kč 12.50. Váz. Kč 22.50.
Touhy Jana Serviena. Kč 10.50. Váz. Kč 20.50.	Ametystový prsten. Kč 12.50. Váz. Kč 22.50.
Thais. Kč 15.—. Váz. Kč 25.—.	Pan Bergeret v Paříži. Kč 12.50. Váz. Kč 22.50.
Traktér u královny Pedauky. Kč 25.—. Váz. Kč 35.—.	Komická historie. Kč 12.50. Váz. Kč 22.50.
Červená lilie. Kč 25.—. Váz. Kč 35.—.	Na bílé skále. Kč 15.—. Váz. Kč 25.—.
	Ostrov tučňáků. Kč 17.50. Váz. Kč 27.50.
	Vzpouza andělů. Kč 15.—. Váz. Kč 25.—.

U knihkupců

Praha **FR. BOROVÝ** **Bratislava**
Národní tř. 18 Dunajská 21

KLUB PŘÍTOMNOST

sekretariát a klubovní místnost v Praze XI., budova
Všeobecného pensijního ústavu (vých. východ), tel. 355-33

Letní přestávka — příští večer 7. října.

Podmínky členství: Členem může se stát ten, kdo bude přijat
výborem na doporučení jeho dvou členů. Zápisné jednou pro vždy
Kč 50, roční příspěvek činného člena Kč 80, rodinného Kč 40, aka-
demického Kč 20 (zápisné Kč 10), zakládajícího Kč 2000 jednou pro
vždy.
Hosté mohou přicházeti do klubu na jeden nebo tři večery, jestliže
je výbor pozval a člen uvedl.

Úvahy a přednášky Klubu Přítomnost:

1. č. P. N. Miljukov: Masaryk a Beneš, již II. vydání! — 2. č. Walter
Tschuppik: Německo 1926—1936 a Československo. Vyšlo v naklada-
telství Fr. Borový; svazek Kč 4.

Pokračujeme v uveřejňování ná-
zorů a posudků význačných osob,
zaslaných nám k naší anketě.

Pan poslanec František Uhlíř
zasílá nám tento dopis:

„Děkuji Vám za pozornost, kte-
rou jste mě poctili svým dotazem,
jak jsem s Přítomností spokojen.
Stručně řečeno: Jsem. Proč? Pro-
tože jsem tam našel to, co člo-
věka může uspokojiti: 1. dobré
lidí, 2. schopné lidí, 3. zdravé mys-
lící lidí. A to už samo o sobě

dává předpoklad práci, jež je
v klubu: 1. účelně rozvržena, 2.
časově rozřídněna, 3. řízena s vyš-
ších hledisek, 4. proto důležitá a
plodná. Rád mezi Vás přicházím,
bohužel, není to často. Ne mou
vinou: Za to může krize, Henlein,
Poldci, reakce všech druhů. Vy
to jistě chápete, že hraničářský
poslanec z kraje železa a uhlí musí
býti v pruních bitevních liniích a
třebas by rád, nemůže často mezi
Vás. Přeji Vám hodně úspěchů
v práci.“

OBSAH 30. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: G. WINTER: Jak si počínají francouzští komunisté. — JOSEF MACEK: Pre-
vratná kniha. — GEORGES WEILL: Noviny v diktaturách. — Požár ve Španělsku. — Zahraniční Němec se dívá na
Berlín. — BEDŘICH PILC: Ženská práva v praxi dnes. — Oposice v SdP. — I sloh prozrazuje. — Montecuccoli nemá
už pravdu. — Nemůžeme se vymlouvat. — Nemocenské pojištění. — Demokracie a korupce.

Přítomnost

za redakci **Ferd. Peroutka**
odpovídá

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BOROVÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TRÍDA 18

Telefon číslo 390-51 až 54 • Účet poštovní spořitelny číslo 35.622. • Nevyžádané
rukopisy se nevracejí • Předplatné na rok Kč 100.—, na půl roku Kč 50.—, na čtvrt
roku Kč 25.—, jednotlivá čísla Kč 2.— • Užívání nov. známek povoleno řed. pošt
a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 10. 1. 1924 • Podací úřad Praha 25

TISKEM KNIHTISKÁRNÝ O R B I S, PRAHA XII., FOCHOVA TRÍDA Č. 62

Bude se jednat s Němci

Čtenář večerníků představuje si pod touto frází — neboť se to skutečně stalo — skoro něco jako kapitulaci. A náš čtenář večerníků rovná se, jak známo, za hranicemi čtenářům velkého „boulevardního“ tisku, jemuž se říká světový. Čtenáři těchto orgánů tvoří dohromady ovšem ohromnou většinu lidí zabývajících se politikou, zejména vysokou, mluvící a píšící o ní, což ovšem není totožné s tím, že by o ní myslili. A ti lidé jsou dnes nesmírně znepokojeni, mimo jiné také o nás, a dokonce jak se zdá, hlavně o nás. Úhrnem tedy to znamená, že je dnes doma a — bohudík — více v cizině, ohromné znepokojení o Československo.

Je to zaviněno tím, že jde o lidi vzdělané, kteří se občas podívají na mapu a vidí — hrůza — že jsme obkličeni Německem, Rakouskem, Maďarskem, Polskem, vesměs státy, které jsou vzájemně spráteleny a s námi znepřáteleny. Že tito obkličovatelé jsou zase obkličeni jinými státy, které jsou znepřáteleny s nimi a spráteleny s námi, tito pozorovatelé již nepozorují. Tím méně vidí pak takové nuance, jaké představují určité rozpory mezi těmito přáteli, kteří jsou našimi nepřáteli, a naopak zase určité shodné zájmy, které nás v lecčems spojují s leckterým z našich vyhlášených nepřátel. Neuvědomují si také, že nepřátelství a dokonce válka nemohou dnes býti ani výnosný obchod, ani národní sport pro nikoho, a že odhodlání k válce rovnalo by se nejen vraždě, nýbrž také sebevraždě.

Politika není umění tak primitivní, aby operovala válkou jako všedním nástrojem své práce. Sám Clausewitz v ní viděl prodloužení, promítnutí politiky do jiného prostoru, a dnes lze říci, přímo do zázsvětí. Pro soudobou civilizaci je válka něco transcendentního. Byly by tím překročeny určité hranice, a můžeme si býti jisti, že bychom se přes ně už nevrátili. Může-li Churchill srovnávat rok 1914 s rokem 476 (konec říše západořímské), bylo by opakování katastrofy v jedné generaci, a v měřítku ještě stupňovaném, koncem civilizace beze vší metafory. Lze říci, že válku začne jen kdo — ať právem či neprávem — se bude cítit dohnán k zoufalství, neboť jeho zbraň bude jako žahadlo, jehož bodnutí stojí vosu celé vnitřnosti. Proto by bylo záhodno mít trochu více úcty k samému slovu válka a nebrat je denně desetkrát nadarmo, aby buď nezevšednělo, jako to volání o vlku, nebo hromadnou sugescí nestalo se tělem.

Mějme odvahu říci, že nejdeme o válku. Chcete-li, prozatím nejde o válku ve vlastním slova smyslu. Bojuje se jinými zbraněmi o něco jiného. To znamená: nejde o zničení a rozvrat, nýbrž o nový pořádek v Evropě, o jiné mocenské seskupení, o novou rovnováhu sil, a jiné politické jmenovatele. Situace, kterou jsme znali od války, se podstatně mění. Měnila se stále celých těch sedmnáct let, ale nyní se to stává nápadné a má to být vyjádřeno v jistých skutečnostech a

právních formách. Není to maličkost a nepůjde to bezbolestně. Ale není také třeba brát to tragicky a předem vylučovat možnost vyrovnání a ustálení na nové úrovni. Hluboká změna, která novou situaci charakterisuje, nevězí ani tak ve skutečnosti samotné, která už dlouho zrála pod povrchem a nyní se jen „vyklubala“, nýbrž v naší představě o ní v tom, že byla seznána a musila býti uznána. To je to: „bude se jednat s Němci“. Ne my, Čechoslováci, to platí vůbec. Teprve nyní bude se jednat s nimi a ne o nich, bude se s nimi jednat tak, jako s Italy nebo s Turky, to jest nikoli o tom, jak se postavit k tomu, resp. proti tomu, co zas udělali, jak tomu zabránit, jak to napravit nebo aspoň jak to paralyzovat.

Němci nejprve sabotovali provádění mírové smlouvy, pak ji porušovali a nyní se z ní dostali. Mohou jít dále: rozvracet a převracet stav věcí a mezinárodní řád, mírem vytvořený — což by arci nešlo dlouho bez války. Ti, kteří tento pořádek a mapu z roku 1919 vytvořili společnou odpovědností, stojí dnes před otázkou: vyčkat, až situace dospěje ke krizi, až bude, jak se říká německy „auf biegen oder brechen“, či pokusit se ještě v nejvyšší čas o to, co se vlastně mělo zkoušet až na mírové konferenci v Locarnu, nebo na odzbrojovací konferenci, to jest o t a k o v o u ú p r a v u věcí, se kterou by mohlo býti upřímně spokojeno i Německo, kterou by nepřijímalo jen z důvodů oportunních, na čas, jako etapu. To se rozumí, že není žádných věcných řešení, ale jsou dohody překerní, zřejmě jen nouzové, „přemostující“ propasti rozporů dohody, které mohou potrvat, rozvíjejí se časem, a které se mohou znovu upravovat docela organicky bez hrozeb a otřesů. Jde o to, zda taková dohoda s Němci je možná, což znamená právě, zda válka a její věčné očekávání může zmizet s evropského obzoru.

Ani mne nenapadá chtít na otázku odpovědět. Pokud jde však jen o objektivní podmínky, tedy je celkem shoda o tom, že na západě bylo stability dosaženo a že může býti formulována — jestli si lze představit západ jako uzavřený politický systém. Potíží je v tom, najít modus vivendi i tam, kde Evropa je ještě mladá a tudíž tvárná, ve středu a na východě. Bylo by marné obnovovat Locarno, když jinde může být rovnováha tak důkladně porušena, že celý krásně vyvážený systém na západě sem sjede jako po prudce nakloněné rovině. Otázka zní dnes tudíž konkrétně: je možná také stabilizace středu a východu? Je možná také jiná dohoda, než anglo-německá, franko-německá, italsko-německá?

Německo odmítá souvislost mezi jednotlivými oblastmi, odmítá t. zv. kolektivní řešení, nikoli však řádnou úpravu poměru s jednotlivými sousedy, třeba současně a paralelně, podle jednotných zásad neútočení, nevmešování se, nepomáhání útočníku a vzájemné konsultace

(spolupráce). Obtíž by tedy byla „jen“ v metodě. Ale metoda, jak vidět na první pohled, není bezvýznamná. V rozdílu smlouvy bilaterální či kolektivní je rozdíl mezi lokalizací poměrů (po případě konfliktů) a vzájemnou pomocí generalisující zájem na každé otázce, po případě konfliktu.

Je však ten rozdíl tak naprostý, že musíme na něm uvážnout? Až dosud se zdálo, že ano, poněvadž se uplatňovalo vzájemné podezření a poněvadž jsme si nedovedli představit bezpečnost před Německem jinak, než když mu bude absolutně znemožněno škodit. Opatrnosti ovšem nikdy nezbyvá, ale Němcům při tom nebylo pohodlně a ukazují na to, že obklíčení a spoutání nemohou se vůbec hýbat a uplatňovat ani tu legitimní konkurenci a pokojnou expanzi, jež jsou dnes pojmy zase už běžnými i ve Společnosti národů.

Naproti tomu máme zase my všechny důvody vyhýbat se takovému nerovnému spolku, jaký by představovala separátní dohoda s Německem. Dohodnout se s ním bez ostatních a bez ohledu na ně a na všechno, co předcházelo a co tu je, znamená vydati se Německu úplně do rukou. Proto o separátním jednání u nás nikdy nemohlo být řeči a ani dnes není. Československo nemůže přebíhat, nechce-li se zneuctít a znehodnotit. O politiku blok proti bloku vůbec nejde, a Berlínu nutno přiznat, že nás k nějaké nevěře na Paříži nesevádí. Německo naopak výslovně uznalo naši spojeneckou smlouvu s Francií, roku 1925 v Locarnu, a potvrdilo toto uznání na výslovný náš dotaz i nyní, když vypovědělo rýnský pakt.

Německo také nikterak nenaznačilo ani nám, ani Francii, že by činilo výpověď smlouvy se sověty nějakou podmínkou jednání. Německo pouze protestovalo proti sjednání východního paktu, v němž vidí obklíčující koalici a reagovalo na toto sjednání výpovědí rýnského paktu, obsazením a opevněním své západní hranice. Tím se můžeme považovat za vyrovnány. Nové smlouvy chce však Německo sjednat tak, aby pakt franko-československo-ruský nemohl proti němu automaticky fungovat. Chce, aby „nepřátelská aliance“ proti němu byla nahrazena řadou přátelských smluv se sousedy. V novém Locarnu má se Francie zavázat, že nikdy Německo nenapadne, jako Německo nenapadne ji pod trestem okamžitého zakročení Anglie a Itálie proti útočníkovi. Ve dvoustranné smlouvě, kterou my bychom s ním uzavřeli, máme se zavázat, že nikdy nebudeme pomáhat útočníkovi, tedy ani Rusku, v útoku na Německo. Při tom chybí ovšem jak objektivní výklad pojmu útoku, tak sankce za porušení smlouvy. Jisto je tolik, že kdyby Francie nemohla vystoupit proti Německu v případě války rusko-německé, nemohli bychom vystoupit ani my. To je v klausuli naší smlouvy se sověty výslovně řečeno. Konec konců záleží tedy na tom, jestli nové Locarno bude „neprodyšné“, t. j. zda zabrání Francii, aby se za jakýchkoli okolností zaplétala do války ve střední a východní Evropě.

Z této otázky vzniká pro evropskou diplomacii hoto-
vový hlavolam. Ale je možno si vůbec představit des-
interessesment největších světových mocností, jimiž jsou
státy západní, na evropských poměrech mimo vlastní

bezprostřední sousedství? Je to vůbec možno, aby Německo něco takového očekávalo? Že by Francie úplně vyklidila střední Evropu? Že by Anglie byla lhostejná k tomu, drtí-li Německo vše mezi ním a mořem Středozezemním a Černým a blízkým východem? Že by Itálie, uplatňující takový vliv v Podunají, zde před ním prostě abdikovala? To je i v teorii a plánu docela absurdní. Něco podobného nemůže žádná politika vážně sledovat. Společnost národů je prostě výrazem světového zájmu a jednoty soudobé mezinárodní politiky a jako taková nikdy nezmizí. Příkazy Ženevy budou vždycky mít primát a nic nemůže být sjednáno ve zvláštní smlouvě, co by odporovalo této všeobecné. Německo může dosáhnout jen toho zadostiučinění, že se s ním bude jednat za svobodných a rovných podmínek, že bude moci uplatnit svou váhu a svůj vliv jako každý jiný, že nebude předem paralysováno a hlídáno nějakým branným spolkem. To je celý smysl locarnského jednání na západě a individuálního jednání s ním kdekoli jinde. Přirozené spojenecké svazky při tom nezmizí, nýbrž budou se jen uvolňovat nebo naopak utužovat podle toho, jak se s ním bude moci vycházet a pracovat. Bude-li si Německo počínat rozumně a klidně, může nabýt zejména v oblasti středoevropské velkého vlivu a prospěchu. Bude-li se stávat náročným a nadutým, popudí proti sobě zas nejen zdejší národy, nýbrž celý svět. To je docela prosté. Předem nelze je na věčné časy odsuzovat, je nutno poskytnout mu rovné opportunity. Bude-li jí zneužívat, bude vždycky možno spojit proti němu všechny síly, které toho budou stejně potřebovat. To je také stanovisko, které vedlo Mussoliniho v poslední dohodě.

Pokud jde speciálně o nás, vypadá dnes tedy situace takto: Nejde už o žádně separátní jednání, nemusíme se dopouštět zrad, ani žádat za povolení, abychom mohli s Němci mluvit. Budeme si tomu za daných poměrů spíše vyzváni, abychom si nejprve hleděli upravit svůj poměr k Německu sami. Německo nám žádnou zvláštní nabídku neudělalo a patrně neudělá, poněvadž Hitler již nabídl mír všem sousedům a jedná s „locarnisty“. Naše jednání může se pohybovat jen v rámci jednání obecného, a dařit se podle toho, jak se bude dařit onomu. Jisto je tolik, že Německu už nikdo nebude nic ukládat, ani nás vodit za ručičku. Německo ale také nebude moci nikomu nic ukládat a zejména ne vměšovat se do našich vnitřních věcí, když právě nevměšování se jest jednou z jeho smluvních zásad. Politika páně H e l e i n o v a a politika W i l h e l m s t r a s s e jsou přece jen dvě docela různé věci — čímž není ovšem řečeno, že by mezi nimi nebylo ani vnější, ani vnitřní souvislosti.

Pokud jde o vládu anglickou, není také nejmenší pochyby, že neučiní naše vnitřní poměry rovněž předmětem žádného jednání, tím méně nátlaku, ale ohrazovat se formalisticky proti jejímu zájmu o klid a spokojenost v této oblasti bylo by ovšem v rozporu s tím, že si zároveň přejeme, aby se Anglie o středo-evropské poměry zajímala a nepřístupovala na zásadu omezit se výhradně na sféru západní.

Dr. Rudolf Procházka.

poznámky

Španělská revoluce a my

Španělská revoluce má v našem tisku velmi silný ohlas; tento ohlas není ovšem jednotný. Pravicový tisk zcela jasně sympatizuje s těmi, kteří se zbrání v ruce táhnou proti zákonitě vládě. Jindy však často čteme v tomto listu rady, že se nemáme vměšovat do cizích poměrů, že je nemáme posuzovat podle svých stranických názorů a sympatií a že musíme uznávat v tom či onom státu tu vládu, která tam je, bez ohledu na to, líbí-li se nám či nelíbí. Ve Španělsku legální vláda brání se proti vzbouřivším se generálům. Čteme často články o tom, že do armády nepatří politika. Ve Španělsku generálové dělají politiku a usilují o zavedení vojenské diktatury. Naše politická pravice s nimi živě sympatizuje, zatím co pro ty, kteří hájí zákonitou vládu, má pomalu jen označení luza.

Byly doby, kdy naše buržoasie živě sledovala povstání v různých zemích, jimiž lid se domáhal svých práv, jimiž usiloval o omezení práv císařů a králů, generálů i hierarchie kolem dvora. V naší historii bychom našli doklady o tom, že naši lidé z pokrokové buržoasie se účastnili takových povstání, aby ukázali, že to se svou sympatií myslí doopravdy. Ve Španělsku kus jeho minulosti se nedovede smířiti s tím, že nemá rozhodovati již o osudech země. Naše buržoasie ve své velké části jest zaujata proti politické levici tak, že bezmyšlenkovitě, mechanicky sympatizuje s vojenskými klikami, monarchisty a feudály. I ona se dá chytit na libivé heslo, že jest potřebí zachrániti zemi před komunisty, rozvratníky. I ona se dá chytiti na pokřik reakce, která — když se chce zmocniti moci a vlády — volá, že chce zemi zachrániti před rozvratem a komunisty. Tak tomu bylo také v Německu, kde hakenkrajceři inscenovali požár říšského sněmu, aby mohli vystupovati v roli šlechtě strany, která národ zachraňuje před komunisty.

V. G.

Vojenská operační násobilka

České Slovo z 1. srpna otisklo mapku Habeše, na které jsem v Prítomnosti (č. 45 z 13. XI. 35) vykládal možnosti italských operací. Rudolf Kalhous, pplk. gšt. v. v., autor článku, totiž zjistil, že šipka, znázorňující směr možné italské operace ze severozápadu na jihovýchod, vede přes Danakilskou poušť. Varuje proto před nebezpečím, že podobné šipky by se mohly objevit také v našich operačních plánech. Rozumějí: podobná nedochůdčata jako já mohou přivést náš stát do zkázy. Proto prý také pozor na rady, které dávám našim státníkům.

Předně neznám naše státníky osobně a neradím jim. Jsou lidé, kteří to velmi důsledně obstarají za mne a kteří své tiskoviny rozdávají v Národním shromáždění a kladou je na ministerské lavice. Nepracují také na operačních plánech obrany našeho státu. Jako kantor musím ovšem ovládat operační násobilku, které se týká výtka pana podplukovníka. Vytyčil jsem prý špatně operační směr severní italské armádní skupiny. Podíváme se, co o tom praví operační násobilka. Podle té operační směr je spojnicí operační základny s cílem operace. Jako cíl operace italských sil v Habeši jsem označil pro první tažení (v době od října do dubna 1935-36) odříznutí Habeše od pobřeží, které se provede soustředěným postupem severní operační skupiny (erytrejské) vstříc jižní skupině (somalské). Cílem pro obě skupiny bylo místo, kde se mají setkat. V listopadu 1935 jsem předpokládal, že tímto místem je Diredava na železnici z Džibuti do Addis Ababy. Náhodou 9. května opravdu u Diredavy se spojila italská severní operační skupina s jižní. Základnou severní operační skupiny byl prostor jižní Asmary u hranic Erytreje. Chceme-li vytyčit operační směr mezi základnou (jižně Asmary) a cílem operace (Diredavou) nezbyvá, ať už se to komu líbí nebo nelíbí, než vykreslit šipku, jak se stalo na té osudné mapě.

Operační násobilka rozlišuje totiž mezi „všeobecným operačním směrem“ a „manévrem“, který zvolím pro postup k cíli. Chci-li se dostat v Praze z Vítězného náměstí (základna) na náměstí Jiřího krále (cíl), z Dejvic na Vinohrady, operační směr je dán šipkou, ale to neznám, že ten, kdo se vydá tímto „všeobecným operačním směrem“, že poleze přes střechy a poplave přes Vltavu. Ten bude „manévrovat“ ulicemi a přes mosty. „Manévrem“, jak učí operační násobilka, zdoláváme překážky, které se nám na směru postupu

vyskytnou. Mohou to být překážky přírodní (v tomto případě poušť) nebo jsou překážky umělé (opevnění) a konečně je to živá síla nepřítelů. Proto podle operační násobilky postupujeme ve všeobecném operačním směru tím způsobem, že po jeho obou stranách manévrujeme. Při tom směry jednotlivých dílčích manévru nemusí souhlasit s vytyčeným „všeobecným směrem operačním“, jak se za stará říkalo s „operační linií“.

Chce-li pan podplukovník udělat vojenské laiky soudcem mezi námi, bylo by dobré, kdyby je také seznámil s trochu vojenské násobilky, bez níž se rozsudek vynést nedá. Proto, jak už mu bylo jednou řečeno, k vyřizování našich názorových rozporů měl by spíše volit stránky odborné vojenské revue.

yes—

Naše obrana

V době, kdy válečné nebezpečí je předmětem denních rozprav, je snad možno položit si otázku, jaká je naše obrana. Slyšeli jsme již před delší dobou z úst odpovědného činitele vládního, že jsme technicky vyzbrojeni dokonale. Jisté není příčina o tom pochybovat, třebaže zvýšená zaměstnanost našich železáren a strojíren nasvědčuje tomu, že se patrně přece jen v technickém vyzbrojení ještě dále pokračuje. Ale podívejme se na některé jiné momenty, které hrají rovněž roli, a to ne podřadnou.

Z historie minulých dnů je jasné, že válka se nebude formálně vypovídat, neboť grandseigneurství Francouzů, kteří vyzývali svoje protivníky: „Páni Angličané, střílejte první“, patří historii právě tak, jako ji patří všechna ultimata od doby, kdy smlouvy byly prohlášeny za cár papíru. V moderní válce bude hrát patrně překvapení největší roli, a bude to především morální účinek prvního útoku, který rozhodne o vývoji další války. Bomby, padající na nic netušící město, rozbití železničních uzlů, rychlý vpád motorizované armády několika proudy do země — samozřejmě, že to vše bez zaklepání a bez předběžného posílání navštívenky s ohnutým rohem — to bude začátek příští války. Takovýto začátek může si dovoliti jen ten, kdo je naň připraven. Kdo má tedy dostatečně vybudované letectví a úplně zmotorizovanou armádu, aby ji jednoho dne mohl naložit na automobily a byl za dvě hodiny hluboko v nepřátelském území.

Byl by omyl počítat v tomto prvním útoku s železnicí. Stačí několik leték bombardovacích letounů k dokonalému rozbití železničních uzlů a tím i k úplnému vyřazení železniční dopravy na dobu alespoň tří, čtyř dnů, než se provede neprimárnější rekonstrukce. Leč tyto tři, čtyři dny rozhodnou také o mobilisaci, a armáda, spoléhající se jen na železnici jakožto dopravní prostředek, nedostane vůbec brance k jejich kmeňovým tělesům.

Jak se brání náhlému leteckému útoku? Ke konci války přišli Francouzi na velmi účinný prostředek. Nad důležitými objekty zavěšovali upoutané balóny. Visely ve výši až 3.000 metrů, spojeny se zemí ocelovými lany. Byla to lana silná jen několik milimetrů, tedy téměř absolutně neviditelná, tím méně, protože také balon ve výši 3.000 metrů zůstává zejména v podmráčku buď úplně nebo téměř neviditelný. Tím spíše v noci. Německé nálety se rozbitly o tuto bariéru ocelových lan, neboť stačil jen nepatrný dotek, aby se letadlo zřítilo k zemi. Jiným prostředkem snad ještě důležitějším a výhodnějším zejména v krajině, jako je naše, je zamlžování. Zamlžení pražské kotliny, která je beztak po větší část roku potopena v kouři a mlze, bylo by věci poměrně snadnou — a pak letecký útok nemá valného významu, protože nemůže směřovat na objekty předem vyhlédnuté a vojensky důležité. Při tom poměrně vysoká pražská návrší neznemožňují protileteckou obranu.

Velmi mnoho se mluví o evakuaci, vystěhování největší části civilního obyvatelstva z ohroženého území. V době letadel je ovšem ohroženým územím celá naše republika a problém evakuace je složitější, než se na první pohled zdá. Není sice nesnadné dostat z Prahy ven 300.000 lidí, ale horší je, kde mají býti pak umístěni a jak stravováni.

Propagují se protiletecké kryty. Jisté, mohou-li být dostatečně vybaveny, jsou znamenitou ochranou. Leč co znamená dostatečné vybavení? Znamená to především prostor hluboko v zemi krytý silnou vrstvou železobetonu, ale opatřený nadto několika dosti od sebe vzdálenými východy a zařízeními pro výrobu kyslíku. Jinak jsou tak zv. kryty nejhoršími lapáky obyvatelstva, neboť jediná letecká bomba stačí zasypat vchod, a pak se lidé, třebaže nebyli zasaženi, za několik hodin udusí, kterýžto osud je čeká i v případě plynového útoku, protože plyny se stáhnou do krytů

a sklepů. V Německu propagují dnes právě naopak setrvání každého na jeho místě, neboť si celkem správně říkají, že pak jsou ohroženi jen jednotlivci, ale nikoli masa, sehnaná do houfu.

Proti postupujícímu nepříteli jsou jednou z nejlepších a nejobtívanějších zbraní tanky. Musí být ovšem hybné, nesmějí tedy ztráceti rychlost při obratech, aby se nemohly státi cílem nepřátelské palby, a pochopitelně, že musejí být provedeny tak, aby všechny případné poruchy na stroji nebo v řízení mohly být opraveny zevnitř a nebylo třeba vylézati z vozů ven. I proti tankům jsou však dnes již vymyšleny účinné a v celku levné zbraně. Jsou to protitankové miny, jakési velké pecky, bezpečné, dotkne-li se jich noha člověka nebo jezce, ale explodující pod patnácti tunami bojového vozu. Jsou-li takovéto miny dobře maskovány — a stačí, aby byly zastrčeny jen nepatrně pod travu nebo zahrabány pod povrch silnice — mohou pohyb tanků rychle zneškodnit.

Řekli jsme již vpředu, že význačný činitel před nedávnem prohlásil, že jsme technicky dokonale vyzbrojeni. Jistěže tedy máme dostatek všech oněch zbraní, o nichž zde mluvíme a ke kterým přirozeně patří stovky naslouchacích aparátů, světlometů, protiletectvých baterií, velitelských přístrojů atd., materiálu, s nímž moderní armáda počítá. Velmi by prospělo, kdyby tak, jako to činí Hitler, byla obyvatelstvu alespoň část naší branné pohotovosti jednou předvedena. Kdyby se podobně jako v Berlíně také v Praze konaly zkoušky se zatemněním města — k čemuž nestačí jen vypnout proud a zastavit dodávku plynu, ale především zhasnout také světla všech automobilů, které tisíce reflektory ozařují právě nejživější tepny a kreslí tak v noci světelný plán hlavních ulic města. Bylo by dobře provésti jednou zamlžení Prahy. Snad se také dočkáme slibovaného nařízení o protiplynové obraně.

Jen jedné věci se musíme obávat: že proti motorisované armádě Hitlerově nemůžeme postavit dostatečný počet motorových vozidel. Neboť až dosud veškerá vládní opatření, pokud se týkala motorisace, byla namířena v její neprospekch. *Red.*

Dobry poměr k menšinám zlepši strategickou posici republiky

Idea, pro kterou se vede obranná nebo útočná válka, musí býti nesena co největším počtem obyvatelstva, aby stát ve zkoušce obstál. Ruská veleríše ve světové válce zle na to doplatila, že vedla válku s Německem, která byla u většiny obyvatelstva nepopulární. Tato zásada platí tím více pro malé státy, tedy i pro naši republiku, která trpí nejen krajně nevýhodnou polohou geografickou, nýbrž i nedostatkem důležitých surovin v době válečné (nafta, guma, hliník a j.).

Hlavní naší starostí je však problém národnostní, zejména poměr našich Němců k republice. Ohledy celostátní a strategické vyžadují, aby došlo nezbytně co nejdříve alespoň k pacifikaci této příliš početné a hospodářsky i morálně zdatné menšiny. Nehynoucí bude zásluha politiků nebo politických skupin, kterým se podaří změnit mentalitu našich Němců tak, aby se cítili v tomto státě doma a aby nepožadovali stále přes hranice. Nezapomínejme, že Němci obývají strategicky nejdůležitější kraje republiky, že dominují v důležitých pro brannost státu odvětvích průmyslu, a že jejich továrny stojí převážně v pohraničním pásmu republiky!

Dokud branci německé národnosti jsou infikováni protistátními hesly a myšlenkami, hrozí stále nebezpečí, že bude jednou našich zbraní a našich vojenských metod použito proti nám, a že vojenská špionáž najde vždy ochotné pomocníky v řadách občanů německé národnosti.

Další naší nevýhodou je nesporně nedostatek vojenské tradice. Slavná tradice pruské armády umožnila generálu Seecktovi vybudování nové branné moci, jejíž mládež fascinují válečné pochody z doby Friedricha Velkého. Příliš dlouhá století sloužila naše zdatná mládež cizím zájmům pod cizáckými prapory. Doby husitské slávy jsou dávné, legionářská tradice je odkazem dosud žijící generace a schází jí dosud nimbus historického dění.

Odhlasování zákona na obranu státu dokazuje, že jsme odhodláni připravit se vážně na možnost války, která bude na naší straně za všech okolností válkou obrannou, tedy spravedlivou. Naše přípravy budou však jen tehdy korunovány úspěchem, nezapomeneme-li při tom na strategii ve vnitřní naší politice, která musí býti vybudována, ne-li na rovnoprávnosti národů, tedy alespoň na uklidnění všech našich menšin, nechceme-li se dožítí v osudné chvíli žalostného zklamání. Pacifikací národnostních menšin zlepši se strategická pozice republiky o dobrých 100%, a stejnou měrou stoupne její cena

pro spojence, kteří počítají nejen s každým naším kulometem a tankem, nýbrž hlavně s každým naším spolehlivým a dobře vyzbrojeným vojákem.

Pacifikace našich menšin je nezbytností, na kterou naléhá náš generální štáb, je a zůstane hlavním problémem našeho státu, je velkou státnickou zkouškou národa československého, obklopeného po zuby ozbrojenými, vojensky zdatnými národy.

Dr. J. Frydrych-Budyňský.

Přehlížené nebezpečí

V československých městech vychází několik set krajin-
ských listů. Nemáme dnes na mysli listy politických stran; jednak proto, že strany jejich vydávání z úsporných důvodů tak zracionalisovaly, že většina těch listů se najednou tiskne v Praze a pro různé kraje se mění jen záhlaví a kousek organizačních zpráv z kraje, jednak proto, že s těmito listy každý víme, co počít. Nesou na první straně firmu své strany a tím je už dán jejich směr a obsah. Je však několik set krajin-
ských listů tak zvaných nepolitických, a ty z velké části jsou ve službách nekvalitních zámyslů, směrů i osob. Pod štítem nepolitčnosti a nezávislosti šíří se v nich otrava rukopisná, fašistická, sjednocená a jinak úchylná — v německém táboře se pěstuje nacismus a henleinovství.

Dostalo se nám do ruky několik čísel takového listu, který v městě Máchově jako „nezávislý týdeník hájící zájmy Čechů dolního Polabí“ pěstuje politiku roztodivně nezávislou.

Nesmí ovšem chybět dvě veliká jména rukopisná: Hanka a Vrzalík. Pod záminkou pětasedmdesátého výročí Hankovy smrti tu pan Vrzalík tituluje jako nactiurhače ty, kdo podezřívá Hanku z rukopisných podvrhů a jaksi jedním dechem s touto titulaturou říká:

„Letošní rok, v němž vzpomínáme smrti tohoto velikého Čecha, je také neméně významný jako osudné padesátileté zahájení boje proti pravosti RKZ. Rok 1936 jest také rokem oficielní rehabilitace RKZ.“

Patrně proto, že hlava rukopisného boje není už chráněna zákonem o hlavě státu — jako by se temně naznačovalo. K rukopisům se ovšem mizerná čeština profesora Vrzalíka dobře rýmuje.

Pravá tvář listu se však ukazuje z jiného čísla. Nikoli však z obsahu první stránky, kde se musel otisknout (patrně z důvodů obchodních) článek o dvacátém výročí pěšího pluku 2 Jiřího z Poděbrad. Neustrannou historii pluku z první stránky doplnil list na poslední stránce v Listárně redakce tímto politickým vyznáním víry:

„Z této České Družiny vytvořil se později 1. český pluk sv. Václava a z něho dále 2. český pluk sv. Cyrila a Metoděje. Tím jest úplně dokázáno, kdo první uznal naši samostatnost. (?) V roce 1917 byl jediným českým důstojníkem, který dosáhl nejvyšší hodnosti a nejvyšší velitelské místo 2. čsl. pluku R. Gajda. Suum cuique. V bitvě u Zborova vedl 2. čsl. pluk a 2 prapory 3. pluku a byl velitelem celého levého armádního úseku. Při ústupu držel 7 dní německé a rakouské pluky, aby ruská armáda mohla beze ztrát ustoupit. Dokladem toho je, že generál Gajda obdržel za bitvu u Zborova 3 řády různých vysokých institucí rá-
dových a za ústup 2 řády nejvyšších stupňů. Také ve mnohých jiných bodech bude historie po časovém odstupu patrně vypadat jinak.“

Teď teprve je pozorný čtenář doma. Pravíme pozorný, poněvadž čtenáři méně pozornému a také čtenáři méně inteligentnímu ujde, že pod štítem nezávislosti se do něho pumpuje fašismus.

Takových listů je po republice bůhví kolik. Unikají pozornosti censury i pozornosti těch, kdo by mohli jejich psaní paralyzovat. Tyto listy jako v Praze tisk Tempa šíří ná-
kazu po venkově. Že je to nebezpečí skutečně přehlížené a podeceňované, viděli jsme při posledních parlamentních volbách: Fašisté by v nich nebyli dostali ani jediného mandátu, nebýt ryze agrárníckého a bramborářského Německobrodského, které po léta zpracovával krajin-
ský list Halíkův „Havlíčekův kraj“ — ten dodal plných třicet procent všech jejich hlasů.

Hn.

Provdané zaměstnankyně znovu na programu

Předseda vlády zmínil se nedávno v projevu ke studentské deputaci, že vláda bude řešiti otázku provdaných zaměstnankyň ve státních službách. Tato zmínka je podnětem tisku

různých odstínů, od pravých až k pololevým, k úvahám o tom, jak to provést, aby provdané zaměstnankyně konečně už jednou definitivně zmizely ze státní služby a přestaly tak býti zbytečnými příživníky státu... Ale zanechme takových poznámek, které při pohledu na zajímavé útoky na provdané zaměstnankyně se vřívají a ptejme se:

Čeho se tím chce docílit? Řešení krize? Uvolnění míst? Odstranění nebetyčného bohatství zaměstnaných dvojic? Zvýšení populace donucením vdaných žen, aby rodily děti (třebas na to neměly peníze)?

Na věci je mnoho zajímavého: Pozornost se svádí pěkně tam, kde stát — není poškozen. Či dělají zaměstnankyně svou práci špatně? Mládeži se ukazuje na to, co by bylo míst, kdyby provdané státní zaměstnankyně byly odstraněny. Při tom moudře se podotýká: Pokud možno řešiti případ tak, aby nebyli poškozeni ti, kteří dobrýmady nemají velký plat nad existenční minimum. Zpropadená věc, toto minimum! Desítek lidí jsem se ptal, co je pro ně minimum, a ode všech jsem dostal různé odpovědi. Existuje snad nějaký učený byrokrat, který na základě prapodivných statistik o spotřebě peněz v rodině úředníka troufne si veřejně prohlásit a za to se svým jménem postavit, že tolik a tolik je existenční minimum? Nic takového se nestane, ale jako bylo anonymně vydáno aspirantské nařízení, bude anonymně vyřízen i tento „případ“. Dva lidé, kteří oba pracují a mají dohromady třebas 1500 Kč, budou přece dobře živi i se 700 Kč, ne? Pánové, kteří o nařízení rozhodnou, budou ovšem dále pobírat několikrát plat a sedět ve správních radách a stranických podnicích s příjmy statisícovými. Národ bude zachráněn, a ženská jeho část vrácena rodině a domácnosti. Populace se zvýší: ženy, nemajíce co dělat, budou rodit děti. Při tom se budou ovšem zakládat nové a nové „Demokracie dětem“, poněvadž rodiny s malým platem — jak budou takové děti vypadat? Ale proč se najednou tolik sociálně zaujatá veřejnost neobrátila na ženy bohaté, aby rodily děti? Proč nerozkáže lékařkám, obchodníkům, inženýrkám provdaným s platy přespříliš pěknými, aby nechali zaměstnání? Ať to člověk obrací jak chce, logiky nevidí.

Nejvíce zaráží snad až na špičku nosu sahající dalekozrakost mládeže, která si myslí, že vyloučením vdaných žen z veřejného zaměstnání (kdy dojde na soukromé?) dostane místo... Nedávno vyloučil pan poslanec Hatina, nemýlím-li se, českosl. socialista, zaměstnané ženy ze svého podniku a sklídlí potlesk socialistické mládeže. Divný potlesk, ale jak dobře pochopitelný tomu, kdo poznal, co je to mládež! Není reakčnějšího elementu než je mládež. Neříkejte, že se nadchne všim radikálním. Není reakční myšlenky, které by se mládež nechýtila. Chytí-li jí levý radikalismus, buďte jisti, že je to první krůček ke spokojenému hófráctví. Staré pořekadlo o mladých revolucionářích, starých hófrátech, bylo správné. Tak je tomu i v dnešní diskusi (nechceme-li říci: ve štvanicích) o zaměstnání vdaných žen. Zažil jsem desítky diskusí o tom a stydl jsem se, jaké názory mají na př. studenti o ženách vůbec a vdaných zvlášť. Jedna konference mládeže velmi pokrokové organizace div že si neodhlasovala, že ženy patří jen do kuchyně (což je metaforické slovo pro jiné domácí zařízení). Samčí povýšenost, nic víc. I v té dnešní neschopnosti řešit „krisi“ jinak než propouštěním vdaných žen, je kus oně mužské povýšenosti, která ženu pokládá za něco velmi podřadného.

Kéž by spojenectví se sovětským Ruskem ráčilo dát také více úcty k pracujícím ženám! A kéž by se neřešila krize děravými záplatami! A konečně: Připravuje-li se něco, ven s tím! Těch příprav bylo dosti, ať vidíme, kdo bude tleskat a dokonce socialisticky tleskat! MK.

Socialisace dolů atd.

Kdyby měla býti podána definice socialisace dolů, která by odpovídala našim poměrům, vypadala by asi takto:

Socialisace dolů je požadavek, který je uplatňován, když se na dolech stane velké neštěstí.

Na dole Nelson u Oseku zahynula dlouhá řada desítek lidí, horníků. Po katastrofě na dole Nelson jsme četli, že na dole Nelson nebylo vše v pořádku, že nebylo učiněno vše, čím jsou doly povinny bezpečností pracujících horníků. Slyšeli jsme tehdy také: je nutno postátnit doly. Hodně měsíců se převalilo od té katastrofy. A přece: dosud nebylo zjištěno, zda a kdo byl vinen smrti desítek lidí, horníků. A postátnění dolů? Byly kdysi studie o postátnění dolů. Byly i návrhy v Národním shromáždění. A nad všim tím leží prach. Jsou odborníci, kteří ujišťují, že postátnění dolů by bylo nejen

možné, ale prospěšné. Tito odborníci budou musít počkat na další katastrofu na některém z našich dolů, aby se jejich návrhy zase, aspoň na čas, dostaly na světlo boží. Vypadá to tak, jako by ti, kteří — po katastrofách na dolech — přičežejí s návrhy postátnit doly, sami nevěřili, že postátnění dolů je možné, účelné a prospěšné.

V poslední době z několika míst byla nadhozena otázka, je-li správné, aby na obraně státu, kterou platí poplatníci, vydělávali jednotlivci. Začlo to stávkou v Janečkově Zbrojovce. Stávkovali tam dělníci a říkalo se jim: půjde-li do tuhého, rozvineme otázku postátnění průmyslu, který vyrábí pro státní a národní obranu. V Janečkově továrně šlo to do tuhého. Myslím, že dělníci v Janečkově továrně dnes neřeknou, že to dobře pro ně dopadlo. Ale slova, která byla pronesena tehdy o postátnění průmyslu, který vyrábí pro národní a státní obranu, zůstala jen slova. Vedoucí politikové rádi mluví o politické odpovědnosti. Potřebujeme lidí, kteří by si byli vědomi odpovědnosti. Ale politickou odpovědnost si představujeme jinak, než vznést požadavek, který v dané situaci jest libivý ale od něhož se za nějaký čas tiše uteče.

Stát se připravuje pro všechny eventuality. Stát zbrojí. Taková je skutečnost. Ale další skutečností je, že na státu, který zbrojí, vydělávají soukromé společnosti. Četl jsem, že firma Selier a Bellot vyplácela v roce 1933 20 procent dividendy, 1924 25 procent, 1935 27½%. Stát vypíná svoje síly do krajnosti. Vypisuje půjčku na obranu státu. Přichází návrh: není potřeba, aby na státu, který se připravuje k obraně, vydělávali soukromníci. Požadavek kontroly, omezení zisků těch, kteří vydělávají na tom, že stát chce býti připraven, jest zcela pochopitelný. Méně pochopitelné je o takovém požadavku mluvit, ale nepokusiti se ho vážně prosaditi. Vyvolalo bylo to zklamání, jako vyvolalo zklamání jednání těch, kteří přišli s požadavkem postátnění dolů, když zahynulo mnoho lidí na dole Nelson, a kteří nechali tento požadavek zapadnout, když se uklidnil prach, zvířeny výbuchem. Tito politikové, kteří velmi rádi mluví o politické odpovědnosti, by si měli uvědomiti, že nic není hned tak neodpovědné, jako přijít ve vážné chvíli s velkým požadavkem, který se nechá zapadnout kdesi v zásuvice parlamentního výboru nebo sekretariátu, zatím co lidé, kteří četli takové návrhy, čekali, že nezůstane jen při návrzích. Nic není pohodlnějšího, než přijít s „požadavky“. Ale nic není tak pohodlné, jako od těchto návrhů tiše utéci. Ale: lidé nejsou tak zapomětliví, jako mnozí politikové, kteří mluví o odpovědnosti.

V. Gutwirth.

národní hospodář

Ionicus:

Záhada dra Viléma Berlinera

Redakce prohlašuje, že tento článek byl napsán nikoliv z popudu autorova, nýbrž na opětovanou žádost redaktora t. l. za tím účelem, aby čtenářům „Přítomnosti“ byla blíže osvětlena osoba dra Berlinera, jehož jméno dosáhlo aférou Fénixu nesporné popularity. Tohoto prohlášení jest třeba, protože události učinily ze životopisu dra Berlinera ožehavé thema, jež jeho bývalí odpůrci, kterým doba přinesla zadosťuchování, považují za provokaci, a jeho bývalí přátelé za nevhodnost, která se jich trapně dotýká. Pisatel sám jest pak názoru, že tyto řádky představují úsudky nijak definitivní a mohou býti korigovány událostmi, výroky či zážitky jiných svědků pohnutého života, jehož popsání bylo mu dáno za úkol.

Začíná se od konce.

Dr. Vilém Berliner, ředitel pojišťovny Fénix ve Vídni, zemřel dne 16. února 1936 ve věku 55 let. Jeho smrt stala se ihned předmětem fantastických pověstí, jako se zdá fantastickým celý jeho život. Okolnost, že smrt dostavila se v době, kdy situace pojišťovny Fénix byla neudržitelnou, zavdala podnět k pověstem, že se zastřelil. Zasluhu o to má říšskoněmecký rozhlas, který to ohlásil hned v den jeho smrti. Patří dnes k bontonu informovanosti i u nás, opakovati to po německém radiu.

I kdyby se nepravda opakovala sebe častěji, nestane se pravdou. Dr. Berliner se nezastřelil, nýbrž opravdu zemřel smrtí přirozenou, zánětem mozkových blan, jakožto komplikací zánětu středního ucha, trvajících pět měsíců. Zánět vznikl na místě vzdáleném od nervu a proto příliš nebolel. Na námitky pražského odborného lékaře, že to přece musí bolet, vzal dr. Berliner s psacího stolu mramorové těžítka, zatloukl se jím do bolavého místa a odpověděl: Tak co, bolí to?

S počátku odmítal každé léčení, v posledním měsíci již připustil přikládání elektrického polštářku a pak i žárovy. Ušní specialisté trvali na operaci, jinak vyhrožovali ohluchnutím a smrtí. Dr. Berliner se těmto vyhrůžkám posmíval a o operaci odmítal diskutovat. Snad v tom bylo jenom podceňování vážnosti choroby, což by odpovídalo celému jeho životnímu stylu. Jiní se domnívají, že si byl vědom své těžké cukrovky, při níž trepanace lebky by byla stejně znamenala jistou smrt. Jiní chtějí viděti v odpirání léčení vůli k sebevraždě jaksi přirozenou smrtí.

Sedmnáct let metody klín klínem.

V takových dohadách nelze nikomu bránit. Argument, že právě v té době byla situace Fénixu neudržitelnou, byl vyvrácen skutečnostmi, jež vyšly najevo při projednávání aféry. Situace Fénixu byla totiž neudržitelnou již celých 17 let, od státního převratu.

Následkem rakouské inflace neměl tenkrát rakouský obchod společnosti i s akciovým kapitálem vlastně žádné ceny. V Československu se žilo z ruky do úst, a při tom zde bylo 60 mil. Kč lombardních dluhů za bezcenné válečné půjčky, jež byly kýmsi nazvány jediným provozovacím kapitálem Fénixu v nové politické situaci, vzniklé rozpadem starého Rakouska. A tak to pokračovalo i dále, vytloukal se klín klínem, vydupávaly se příjmy, aby bylo na úhradu nutných výdajů.

Do roku 1929 byla hlavní položkou aktiv naděje. Při bilanci tohoto roku se prý zjistilo, že se nedostává 50 milionů šilinků, a dr. Berliner slibuje, že do roka bilanci svými transakcemi spraví. Roku 1930 se ukazuje, že transakce bilanci nespravily, nýbrž ji naopak krutě zhoršily. Robustní vrchní účetní Hanny se nervově hroutí a jest personálem zachycen, když chce skočit s okna. A pak nastává hra na schovávanou s dluhy a paragrafy trestního zákona, a velice neurčitá naděje, že se to všecko jednou spraví.

Když padá Berliner, padá s ním i chuť ostatních rvát se taktó s osudem dále, a jeho nástupce se rozhoduje vzdát partii. Tak propukla aféra pojišťovny Fénix, která v druhém čtvrtletí roku 1936 přehnal se jako bouře celou pojišťovací Evropou.

Jest jistě podivné začínat něčí životopis jeho smrtí, avšak život tohoto muže byl plný tolika podivností a paradoxů, že tento začátek může být zcela stylovým.

Jeho život.

Narodil se jako syn lékárníka v Solnohradě symbolického data 1. května 1881. Otec brzy zemřel a rodina zchudla. V nejskromnějších poměrech vystudoval Berliner vídeňské gymnasium a po maturitě se uchytil jako praktikant v pojišťovně Fénix. Současně se dal zapsati na práva, studoval pojistnou matematiku a řeči, a aby se uživil, přijal kromě toho místo komorního stenografa ve vídeňském parlamentě. K tomuto místu mu patrně pomohl jeho příbuzný, poslanec kuriového parlamentu za haličský velkostatek, Kolischer.

V roce 1909, jako 28letý jest již prokuristou Fénixu, ve svém 31. roce jest náměstkem ředitele. Při vypuknutí války rukuje a tráví přes 2 roky ve frontě jako poručík. V roce 1920 jako 39letý jest jmenován ředitelem, a brzy strhuje do svých rukou veškeré rozhodování o společnosti. Během několika poválečných let rozšiřuje činnost Fénixu na většinu evropských států, přejímá tam falitní porte-

feuillely zanikajících pojišťoven a na jich troskách vybudovává vlastní obchod Fénixu.

Kromě toho stává se dodavatelem předválečných papírů několika státům, což mu jednak zjednává jistou proslulost v kruzích finančních, jednak jistě ohledy u státních správ. Jest ovšem nedorozuměním, označují-li se tyto dotávky za nostrifikace papírů Fénixu a dokonce za oběti státu. Fénix dodával předválečné papíry, jež dotyčné státy — také naše republika — potřebovaly dle znění mírových smluv, dostal za ně místo peněz nové státní papíry a za ty kupoval papíry další, aby mohl dodávati dále. Tržba Fénixu se při tom zaměřuje namnoze s jeho ziskem, což jest ovšem nesprávné.

Říkalo se, že po válce byl poradcem celé řady vlád ve střední i západní Evropě ve věcech státního úvěru a velkých transakcí, avšak pátráme-li dnes po výsledcích této činnosti, nenalzáme je. Nevíme, co je na tom pravdy, a nešlo-li snad jen o planý nimbos.

V necelých 40 letech stává se generálním radou ještě společné Rakousko-uherské banky. Jeho podpisem jsou opatřeny poslední rakouské drobné bankovky, červené koruny a dvoukoruny. Na dosah ruky má tenkrát křeslo ministra financí nového Rakouska. Vždycky odmítá s žerem, jakoby nabídka nebyla míněna vážně a říká: „Podívejte se na můj obličej, já se přece ani nemohu dát pokřtít.“

V tomto směru koketuje a přehání, neboť jeho typ naprosto nebyl semitský. Jeho karikatury, které se objevily po pádu Fénixu, byly naprosto nesprávné. Neměl zahnutý nos, ani odulé rty, ani ostatní vlastnosti, nezbytné při popisu semitského kapitalisty. Jeho typ byl buďto asimilován arijskými vlivy na jeho semitské prababičky během několika století, nebo to vůbec semita nebyl. Jméno Berliner jest dosti časté mezi východními židy, potomky chazarů, kteří přijali židovství až někdy ku konci středověku a semity ovšem vůbec nebyli.

Jest v Evropě jeden muž podobný dru Berlinerovi jako vlastní bratr. V posledních letech se jejich podoby rozešly, avšak asi před deseti lety mohli jeden zastupovat druhého. Znáte přece filmového herce Patachona, tloušťka oholených tváří, dobráckého pohledu a širokého úsměvu, zvláště když se mu podaří provést nějaké taškařství příteli Patovi? Berliner byl ovšem poněkud větší a také příslušně těžší než Patachon.

Při rozsahu jeho vzdělání a činnosti, jeho židovství hrálo docela podřadnou úlohu. V letech vzestupu si je snad ani neuvědomoval, neboť mu ani nepomáhalo, ani nepřekáželo. Teprve když se stalo to neštěstí, jak se židé vyjadřují o hitlerovské vládě v Německu, chodil Berliner několik neděl jako ve snách. I při svém kosmopolitickém citění cítil se najednou vytržen z kořenů německé kultury a vykázán do ghetta. Strašný pocit, jehož byli židé jiných národů ušetřeni.

Z historie Fénixu.

Dru Berlinerovi kladlo se za zásluhu, že z jeho popudu Fénix jako jediná společnost v Rakousku za války pojišťoval na risiko smrti i invalidity vojáky dlící v poli. Prémie byla s počátku 10% poj. kapitálu na rok, za krátko však byla snížena na polovinu, a Fénix na tomto pojišťování, jež zpopularisovalo pojišťovací myšlenku nebývalým způsobem, vydělal tenkrát mnoho peněz. Ukázalo se totiž, že ve vrstvách, jež uzavírají životní pojištění, jsou lidé jednak hospodářsky silnější a jednak uvědomělejší, kteří v Rakousku již dovedli najít nějaké cestičky, aby ve frontě dlouho nepobyli. Tím ovšem pojišťovně velmi ulehčili převzaté risiko války.

Po úspěchu válečného pojištění přikročil Fénix z popudu Berlinerova k další novince a tou bylo pojišťování na válečné půjčky. Místo kapitálu v případě smrti i v případě dožití měla společnost místo peněz vydati titry válečných půjček. Protože však upsaných válečných půjček na měsíční nebo roční splátky bylo mnoho a společnost

musela všechny úpisy provést, nezbylo jí, než aby půjčky hned lombardovala. A již zde začala kletba dluhů, která se pak stala osudem Fénixu.

Rakušan a žid.

Politicky se cítil Rakušanem z povinnosti. Byl by se asi lépe cítil v kůži občana jiného státu, ale proti osudu se nedalo ničeho dělat. Jest nesporno, že měl nejlepší vůli sloužit Rakousku dobře. Říkalo se, že jeho zásluhou dopadly finanční klausule mírové smlouvy tak výhodně pro Rakousko, že vlastně neplatilo reparace. Podobné informace nás však v poslední době několikrát zklamaly, že nechceme ani zde přejmouti záruku za správnost. Jest však nesporné, že prosadil v Rakousku, aby nastoupilo politiku vysokého cizineckého ruchu, aby tak udrželo v rovnováze svou platební bilanci. Dokazoval, že nemůže-li Rakousko prodávat své výrobky do ciziny, musí přimět cizince, aby je přišli sníst do Rakouska. K tomu mělo Rakousko sice přírodní scenerii, avšak scházelo mu moderní hotelnictví. Vybudování cizinecké industrie v Rakousku po švýcarském vzoru naráželo na velké obtíže právě proto, že vyžadovalo velkých investic. Všecky hotely musely být zmodernisovány a jejich počet zněkolikanásoben.

Nyní se říká, že Berliner chtěl udržet platební bilanci Rakouska proto, aby mohlo dále proplácet své splátky Caisse Commune za předválečný dluh, jehož velmi značně položky Fénix kdysi zkoupil. Snad jest na tom něco pravdy, neboť naše Národní banka vyměnila před časem za jediný rok Fénixu asi 13 milionů Kč za splatné kupony těchto papírů, jež jsou hodnotnými devisami západoevropskými.

Jinak o rakouské politice mluvil zřídka vážně. Říkal, že je republikánem pro celý svět s výjimkou Rakouska. Tam že jsou tak hloupí, že potřebují monarchu. Ačkoliv svým založením byl na straně chudých, přece podporoval nynější protisocialistický režim v Rakousku, protože v něm viděl hráz proti hitlerismu.

K nám jako národu i jako státu stavěl se Berliner sympaticky. Líčiti jej jako našeho národního nepřítele nebo dokonce špiona jest skoro stejně pošetilé, jako komunistické výklady o jeho sympatiích k hákovitému kříži. Pravdou jest, že transakcemi s emigranty stal se Fénix v Německu plně krytým, ale to sotva bylo úmyslem Berlinerovým. Daleko spíše se zdá, že Berliner byl zde přelstěn drem Schachtem, strážcem německého transferu. Tvrdý profesionál porazil povrchního diletantu.

Řekli jsme již, že právě hitlerovština probudila v Berlinerovi uvědomělého žida. V této souvislosti jest a zůstane provždy hádankou, jak mohl Berliner připravit doslovně o poslední košili právě židovské emigranty z Německa. Zanechali v Německu majetek a prchli k nám, aby zachránili životy. Dr. Berliner si dal jejich jmění, zanechané v Německu, smluvně postoupiti Fénixu, a emigranti dostali za to pojistky splatné u filiálky v Alexandrii nebo v Jerusalemě. Obě tyto filiálky byly však beze jmění, a protože tyto pojistky nepatří ani do německého ani do rakouského stavu společnosti, jsou úplně bezcenné. Krycí hodnoty však zůstaly v Německu, kde nyní slouží jako záruky za bezvadné krytí tamějších pojistek Fénixu. Tak se stalo, že pojistky Fénixu v Německu jsou kryty více než 100%, kdežto židovští emigranti byli připraveni o všecko.

Genius nebo břídil?

Když Berliner zemřel, otiskovaly noviny z jeho života množství anekdot. Zdálo se nám to málo. Tak vyhraněná postava by si zasloužila jistě více než sbírku anekdot. A přece jen když jsme byli postaveni před úkol, zanechat anekdoty a popsat aspoň ve velkých rysech linii jeho plánů a výkonů, nemůžeme s místa. Stovky anekdot svědčí o figurce nebo podivínovi, kde však zůstává vlastní člověk? Záměrnou linií nebo logický sled v Berlinerově jednání nemůžeme postřehnouti. Čtěl asi ze svého ústavu vybudovati mamutí koncern. Avšak byl přece tak inteligentní, že

musel vědět, že metody, jichž používá, nemohou vésti k cíli.

Po cestě k tomuto domnělému cíli setkával se s řadou problémů. Žádného z nich nevyřešil, nýbrž jenom předstíral řešení. Zmocňoval se proto všech i neřešitelných problémů s lehkostí a samozřejmostí, vhažoval je do kadlubu své společnosti, a získával si tím pověst zázračného finančníka.

V odstupu doby se však ukázalo jeho odbornictví diletantismem a jeho finančníká bystrozrakost břídilstvím. A přece na něj spoléhaly stovky seriosních mužů a svěřovali mu správu jmění statisiců. Měl vzácnou vlastnost řečenou osobní kouzlo, která bývá dána jedinému z milionů mužů. Osobní kouzlo považuje se za výsadu velikých lidí a geniů, a protože je Berliner nesporně měl, byl proto považován za genia a velikána.

Velikost muže jest dána jeho úspěchem. Jest možno příti se o toto měřítko a jeho správnost. Dr. Berliner byl však považován tak dlouho za genia, dokud se zdálo, že má úspěch. Když se pak ukázalo, že to nebyl úspěch, nýbrž jen bublina podobná úspěchu, bylo veta po jeho geniálnosti. Kdyby se místo krize byla dostavila prosperita, byla by se snad bublina stala skutečnou věcí, byl by Berliner docílil svého úspěchu a byl by pak stál ve finančních dějinách jako opravdový velikán. Pravíme tuto větu s mnohými „kdyby“, aby byla zřejma její podmíněčnost.

Dnes vidíme, že metody, s nimiž Berliner chodil k jednotlivým osobnostem a zachraňoval a sanoval napořád, byly pouhým Kolumbovým vejcem. Kdyby se však byl Kolumbus vyznamenal jenom naklepnutím vejce, byl by se za to sotva stal dějinným velikánem. Aby se to stalo, musil vedle toho ještě objevit Ameriku.

Kolumbovo vejce dra Berlinerova spočívalo v tom, že rozhodujícím státníkům a pojišťovacími kapitánům, kteří si lámali hlavy s těžkými problémy finančními a pojišťovacími, jež s sebou přinesl konec války, nabídl k převzetí tíhy svá bedra. Proto byl všude vítán a rád viděn. Jakmile však tíhu převzal, přestala ho zajímat. Snad z věného nedostatku času, snad ze ztráty zájmu hráče na vydělávání peněz, kterými hrál, prostě břemeno bylo převzato, avšak síla k jeho nesení byla věcí vedlejší. Proto asi bylo přejímání tak snadné, tak úspěšné a tak vítané. V odstupu časovém říkáme dnes, že to byla lehkomyšlnost a neodpovědnost od něho i od těch druhých, a máme jistě pravdu. Jenže opožděná pravda slouží pouze k rekriminaci a ne ke konstrukci.

Omluvou pro státníky a byrokraty jest ovšem skutečnost, že Berliner docílil, že Fénix opíral se jako o zajišťovatele o nejpřednější anglické a francouzské pojišťovací podniky a docílil i toho, že Angličané stali se velkoakcionáři Fénixu, čehož ovšem po jeho pádu trpce litovali. A to byli vesměs pojišťovací a finanční odborníci na slovo vzatí, lidé praxe a dalekosáhlých možností, a přece jen se na konec ukázalo, že je měl Berliner za blázna. Proto poučení a výstražný příklad pro budoucnost nečerpá z Berlinerovy činnosti pouze střední Evropa, nýbrž i ten konservativní západ, považovaný ve finančních věcech za rozvázný a neomylný.

Metoda Berlinerova totiž byla naprosto primitivní. Strany dostaly své peníze a byly uspokojeny, přestaly běhat na úřady a znepokojovaly ministry a vše se zdálo nejlepší. Jenže právě ony peníze, kterými byly uspokojeny, patřily jiným účelům, kterým nesměly být vzaty.

Po jeho smrti pak všechny problémy, které měly být řešeny, a byly však ve skutečnosti jenom odsunuty, se vynořily znovu, když to bylo státům, pojištěncům i ostatním pojišťovněm nejméně milé. Dloužky, jež byly sečítány po leta, objevily se nyní najednou jako veliký dluh. A tak nastala státům situace stejná jako dříve, jen s tou časovou úsporou, že nyní místo celé řady dřívějších drobnějších úkolů řešily pouze jejich součet jako jedinou položku. V kadlubu Fénixu se leccos roztavilo, ale nic tam nepřibýlo. Ukázalo se jen, že to nebyl kadlub zázračný, jak si Evropa

patnáct let namlouvala, nýbrž kadlub docela obyčejný, prostý všech čar a kouzel. A toto rozčarování, podporované ovšem ještě jinými zájmy a zájmečky, způsobilo zmatek, kterého jsme byli nedávno svědky. Tvrdá skutečnost ukázala se však zdravější než oddalovací tichošlápství dosavadní, a bouře, která se přehnala pojišťovací Evropou po Berlinerově smrti, nadělala sice všelijaké spousty, avšak vyčistila vzduch a připravila lepší pohodu.

Státy byly donuceny pohleděti tváří v tvář otázkám, které dříve pohodlně svěřovaly dru Berlinerovi, a musely je rozřešit. Nejtíže bylo postiženo Rakousko, neboť tam bylo u Fénixu soustředěno skoro 70 % všech životních pojistek v celém státě existujících. Naproti tomu u nás činil podíl Fénixu jenom asi 13 %, a při odpadu pojistek, provádějících aféru Fénixu, klesl tento podíl asi na 10 %. Proto účinky sanačních opatření jsou u nás daleko mírnější než v Rakousku.

Muž, který neměl dovolenou.

V životním průběhu dra Berlinera můžeme znatelně sledovati průběh v křivce, kdy jeho prestiž a význam stoupal, dosáhl bodu obratu a pak citelně klesal. Tato křivka by měla asi stejný tvar jako průběh hospodářské konjunktury po válce a krise pokračující po roce 1929. Jest to zase důkazem, že úspěch jest v hospodářském životě měřítkem všeho, i když jest to úspěch jen zdánlivý.

Rovnoběžně s touto vývojovou křivkou měnila se i povaha Berlinerova. V dobách konjunktury přístupný všem rozumným argumentům, pružný a diskutující, na přelomu konjunktury vyměňuje kádr svých nejbližších spolupracovníků, mění poradce i vedoucí úředníky své společnosti, se kterými přichází do styku, s nikým vlastně již nediskutuje, nýbrž briskně a neodvolatelně poroučí. Tento přerod nestává se ovšem náhodou. Seznává patrně bezvýchlednou situaci Fénixu, a proto nemá smyslu, aby odborně diskutoval s lidmi, kteří nevědí to, co ví on. Oni používají argumentů, které platí v normálních případech, avšak jeho případ byl právě případem abnormálním. Jest proto zbytečno míti vedle sebe lidi s vlastními názory, a proto je vyměňuje na obratu krise za lidi, kteří se omezovali na slepé přitakávání. Tento způsob znamená pro něj velikou úsporu námahy a času.

Nedostatek času byl totiž jeho přímo osudovým průvodcem. Stále uspěchaný, od časného rána na nohou až do odjezdu posledního vlaku, nikdy ani chvilky klidu a oddechu. Jídlo uprostřed rozdiktovaného dopisu nebo přerušené několika telefonními hovory. Proto vznikal často nejfantastičtější jídelní lístek a jeho pořadí. Černá káva (napřed, aby nevystydlá), pak okurkový salát a po něm zmrzlina. Na jiného nebylo času.

Pojem dovolené neznal od války. Dokonce jej rozhořčovalo, když jiní šli na dovolenou. Říkal o ní, že je to židovský vynález. Ti, kdož se mu chtěli zvláště zalíbiti, nechodili na dovolenou. Při dnešním odstupu vidíme, že tato úžasná píle nebyla dobrovolná. Nemohl prostě předat svou agendu na několik týdnů. Ani na několik dnů.

Poučení tímto příkladem, nevěřte mnoho na pilné ředitelé! Nemohou-li si pro samou píli dopřátí oddechu, pošlete na ně důkladnou revisi! Ředitelé, kteří nechcete vzbudit oprávněné podezření, choďte na dovolené!

Nemohl-li předat agendu na několik dnů, nesměl onemocnět. Své noci trávil většinou ve vlaku. Přepadla-li jej někdy přece chřipka, úřadoval i v horečce na hotelové posteli a přijímal úředníky z celé Evropy, jako kdyby se nic nestalo. Ve Vídni míval najatý pokoj v malém hotelu blízko Svatoštěpánského kostela, v němž přespával jen několikrát za rok. Při jednom takovém vzácném přespání v jeho bytě zapadla mu za postel kniha, kterou před spaním četl. Když se pro ni leže shýbal, železná postel ujela, a jak byl Berliner těžký, padl na ruku, kterou sahal po knize a ruku si zlomil. Říkal pak: To se mi ve vlaku nemůže stát, to se může stát jenom doma v posteli.

V posledních letech svého života projevoval takovou osobní šetrnost, že vypověděl svůj pokoj v hotelu, a když někdy ve Vídni nocoval, přespával ve své kanceláři na pohovce s aktovkou pod hlavou. Pro ty, kterým se to zdá upřílišněné, máme jedinou omluvu: jest to pravda.

Kromě němčiny ovládal naprosto plynně frančtinu, angličtinu a italštinu. Slovanskými jazyky se pro jich obtížnost ostýchal mluvit, četl však bez pomoci noviny a knihy všech slovanských národů, písicích nejen latinou, ale i azbukou.

Mezinárodní kongresy pro pojistnou vědu byly svědkem jeho mimořádného odborného vzdělání i zcela výjimečné duševní výkonnosti. Počínaje amsterodamským kongresem r. 1912 jest všude uváděn jako sjezdový překladatel. Pojistní matematikové nebývají právě rozenými řečníky nebo stylisty. Trvá půl hodiny, než takový muž vědy ze sebe vysouká složitými větami, plnými odborných výrazů a složitých pojmů, co chce říci. Nato povstal dr. Berliner a několika větami tlumočil obsah předneseného do ostatních kongresových řečí. Posluchači často teprve v jeho stručné formulaci jasně vystihli, co řečník v originále jim tak dlouho vykládal. Tato překladatelská činnost trvala vždycky řadu dní od rána do večera. Při tom si obory nevybíral, nýbrž zaskočil, kde bylo právě třeba.

Tak se stalo, že na londýnském kongresu r. 1927 fungoval jako překladatel v sekci pro pojišťování sociální. President kongresu, Sir Joseph Burn, ve svém závěrečném prosluvu se o Berlinerovi zvláště vyjádřil, že „has done all the interpretations in a most wonderfull manner“ (prováděl všechny překlady nejbáječnějším způsobem), načež teprve poděkoval protektorovi kongresu, kterým byl princ Waleský, nynější král Eduard VIII.

Do této doby spadá asi tak doba největších Berlinerových úspěchů, kdy křivka jeho činnosti blížila se bodu obratu. Tenkrát si nikdo nepomyslel, že několik let později bude považován za dobrodruha, ne-li dokonce šejdiře. Ničím lépe není zase dokumentováno, že muze nedělají jeho schopnosti, nýbrž jeho úspěchy.

Ve volbě spolupracovníků

byl dr. Berliner nevypočítatelným. Dovedl si vybírat kvalitní síly pro služby své společnosti, ale spokojoval se namnoze tím, že je získal. O jejich přiměřené zaměstnání se již nestaral. Celou řadu schopných lidí připravil vlastně tímto způsobem o vhodné působiště, jehož by byli dosáhli v jiném postavení, kdyby byli do služeb Fénixu nevstoupili. Snad mu stačilo, že jim znemožnil, aby pracovali pro podniky konkurenční.

Ve svém bezprostředním okolí zaměstnával dr. Berliner s oblibou své osobní přátele, kolegy z dob studií, které svým vlivem dokonale ovládal. Služba osobního spolupracovníka dra Berlinera znamenala jako slib nejtvrďší řehole 16 hodin denní práce, vzdání se rozdílu mezi dnem a nocí, zřeknutí se rodinného a soukromého života, všech osobních radostí a rozptýlení a — jak výsledek ukazuje — vyhlídku na pobyt na Pankráci a ztrátu pense.

Jakým kouzlem bylo nutno je za tím účelem očarovati?

Řekněme hned, že to nebyly peníze. Také řekněme v zájmu úplnosti, že to byli většinou židé, ačkoliv to nijak nebylo podmínkou. Přes to ve Vídni z této okolnosti po pádu Fénixu vytloukali antisemitský kapitál a bez ohledu na služby, které Berliner prokázal právě nynějšímu režimu v Rakousku, zacházeli tam se vším, co mělo etiketu Fénixu, proto s netajenou pomstychtivostí.

Naprostou záhadou jest, jak si dr. Berliner představoval budoucnost, a to svého ústavu, svých pojištěnců a úředníků i svou vlastní. Slovo nedostatek odpovědnosti jest zde příliš slabé, lehkomyšlnost by snad bylo výstižnější, avšak tolik nepřiléhá jeho naturelu. Jsou dnes lidé, kteří všechno jeho konání chtějí převést na zlomyslnost nebo dokonce sadismus, a ani ti nejsou bez argumentů. Charakteristické jest při tom na příkl. sekýrování pod-

řizovaných, které dopadl při hříchu dovolené nebo zábavy (návštěvy biografu a pod.)

V době, kdy bylo na každou záchranu již pozdě, zneužil důvěry set a tisíců, při tom namnoze lidí sociálně slabých, které často osobně znal a věděl o nich, jak jsou na tom. Jak vysvětliti jeho bezohlednost k budoucnosti jeho mnohem starší sestry, která byla svou výživou odkázána na něj? Pokud byl živ, dostávala část jeho platu, avšak jeho smrtí pozbyla všeho. Protože její muž býval před svou smrtí příslušným do nynějšího Polska, stala se převratem polskou státní příslušnicí, ač celý život prožila ve Vídni. Příslůvečné rakouské kavalírství se po Berlinerově smrti důstojně osvědčilo. Jakožto osobu bez prostředků vykazuje rakouská vláda 72letou stařenu do Polska, kde ona nikoho nemá, nezná, kde nikdy nežila a jehož řeč neovládá. Vypovězená rozřešila svou situaci svítíplynem. To přece její bratr musel předvídat. Proč ji nezabezpečil zakoupením doživotní renty, která v jejím věku by již nebyla drahá? Záhada. Nedostatek odpovědnosti nebo jen nedostatek času, který působil věčné odklady?

Žurnalistická kapitola.

Každý člověk podléhá nějakému snobství nebo má aspoň svého koníčka. Někdo se považuje za znalce vína, jiný za filatelistu, Berliner se považoval za zvláštního znalce žurnalistiky a žurnalistů. Rád a často vzpomínal na svou novinářskou minulost, jak říkal době, jistě ne dlouhé, kdy byl parlamentním stenografem. Pod novinami a novinářstvím rozuměl však pojmy velice nelichotivé pro vídeňskou žurnalistiku, jejíž poměry měly vliv na jeho názory. Noviny (a ovšem novináři) byly mu podniky na připravování lidí o peníze. Freytagův Schmock byl ještě ctnostným praotec svých mnohem méně ctnostných vnuků, vrstevníků to Berlinerových, kteří se z německé provincie vystěhovali do Vídně.

Vídeňské poměry novinářské jsou docela odlišné od poměrů pražských, kde směřovat denní listy patří politickým stranám. Ve Vídni patří deníky soukromým podnikatelům, jako na příklad v Praze „Prager Tagblatt“ nebo „Národní politika“. Jest pochopitelné, že u takových časopisů jest bližší kontakt redakce s administrací než u listů politických stran. Tento pražský rozdíl nedovedl Berliner pochopit.

Berliner si hrozně přál ovlivňovat tisk. Toto ovlivňování bylo v praxi ovšem jen negativní; nechtěl prostě, aby se o jeho společnosti psalo. Sám novinám články nedodával a také si nepřál, aby jeho úředníci psali do novin. Ve Vídni měl jistě styky s novináři, kdežto v Praze tyto styky nebyly valné. Vybíjely se většinou v návštěvách záhadných „slovenských“ novinářů s maďarskými jmény a navštívenkami, které končily zadáním insertu a zaplacením několika stovek do rukou váženého pana redaktora hned na místě.

Nade všecko si rád vázal lidi penězi. Předpokládal, že kdo vzal jednou peníze, jest do smrti morálně zasažen a vázán a je na něho spolehnutí na vždycky. Po jeho smrti se právě na tomto poli ukázalo, jak byl špatný psycholog. Investice, jež považoval za nejlepší, ukázaly se nejhoršími. Zasažení pokládali za nutné manifestovati, že nic nevzali a proto se nijak necítí vázání, a stávali se z nich automaticky protivníci. Nebo aspoň ustupovali do pozadí a nepostavili se za věčné argumenty, jež zbývaly k dispozici. To museli učiniti ti, kdo zasažení nebyli.

Cesta do zkázy.

Dnes se zdá mimo všecku pochybnost, že jednou ze složek, jež vedle sanační činnosti v celé Evropě ke konci přispěly k pádu Fénixu, bylo rozdávání peněz politickým činitelům. V ochotě ruinovati sebe i jiné k takovému účelu museli bychom snad hledati kořeny v jeho židovství, které stejně jako ve středověku sloužilo pánům, ať byli jací-

koliv. Jenže opoždění o několik století způsobilo, že tento židovský boháč nemá vlastního zlata, nýbrž — sám bez osobního majetku — disponuje anonymní společností a jejími aktivy a pasivy.

Změna hospodářského systému způsobila, že, kdežto ve středověku musil platící žid bráti pouze z aktiv, a aby je doplnil, musil si opatrovati zlato od vydíraných dlužníků i pod hrozbou libry masa, moderní systém úvěrního hospodářství umožnil mu vydávání beze zlata. Místo vybírání z aktiv zvyšuje pasiva.

Aktiva a pasiva však mají býti v rovnováze. Její porušení znamená v bilanci, jež se jmenuje vlastně balance, vždycky zvrát. Neúprosný zákon složitého úrokování pak za 15 let bilanční rozdíly zdvojnásobuje. Vsunutí fiktivní vyrovnávací položky do bilance k udržení rovnováhy říká se česání bilance, jež staticky popisuje stav.

Tato manipulace není však možná při účtě ztráty a zisku, který dynamicky popisuje činnost. A má-li účet ztráty a zisku odpovídati ucesané bilanci, pak musí neúprosně popisovati věci, které se měly stát, ale nestaly. Jistým hodnotám musí odpovídati jisté příjmy a není-li správný poměr dodržen, jest nutno buď vyložit karty a vzdát hru, nebo — užívati falešných čísel.

Zákon podvojného účetnictví žádá si svou oběť. Ucesaná bilance vede v zápětí k falešnému účtu ztráty a zisku. Proto se Berliner houževnatě bránil předkládání účtů ztráty a zisku úřadům a odvolával se na staré předpisy, nařizující předkládání pouhé bilance.

Na konec kapitoluje, a nejen on, i jeho nejbližší spolupracovníci vědí, co to znamená. Po prvním kroku nemohou již couvnouti, kobra je očarovala, jsou v jejím zajetí, stávají se z nich vyděrači, kteří jsou sami vydírání.

Po své smrti byl dr. Berliner nazýván rakouským Staviským, Kruegerem a pod. To všecko nesouhlasí v hlavní věci: účelu. Ti všichni ostatní hochštapleři a podvodníci dopouštěli se věcí, kterých se dopouštěti neměli, z touhy po osobním blahobytu, eleganci, přepychu, bohatství a moci, která z něho plyne.

S tím jest v úplném rozporu figura dra Berlinerera ve špatně padnoucích obnošených šatech, zešlapaných střevicích s přetřhanými tkaničkami a nepokrytou, do hola ostráhanou hlavou. Bylo věcí jeho sekretářky, aby občas připravila jiné ponožky, vyměnila mu v kapse ráno kapesník za čistý a vložila mu do kapsy krabičku cigaret. Ačkoliv byl Berliner silný kuřák, pouzdro na cigarety neměl. Bylo přece zbytečné v době úhledného balení cigaret po 10 nebo 20 kusech. Když zemřel, nezůstalo po něm naprostě nic.

Podvodům, jež v posledních letech svého života nesporně prováděl, chybí hlavní součást vědomě zločinného jednání: motiv.

Neboť to všecko, co se stalo, nebylo vůbec nutné. Dr. Berliner, jako mimořádně vzdělaný a inteligentní muž, mohl míti jako jiní ředitelé pojišťoven svůj útulný byt a auto, mohl čísti krásné knihy a choditi do divadla, mohl si vyjeti na dovolenou a býti při tom váženým funkcionářem vážené pojišťovny. Pojišťovna nebyla nijak malá, a nebylo nijak nutno, aby se stala kolosem, na jakého ji dr. Berliner svými machinacemi vybíchoval. Jediný motiv tedy snad mohl býti nalezen ve ctižádostivosti a slavomamu řídití nikoliv střední, nýbrž velikou pojišťovnu. Jak špatná to náhrada, když při prostřední velikosti mohla krásně prosperovati, kdežto nesmyslně předimenzovaná musela se zhroutiti!

A za to nedopřál si po léta kouska lidské radosti, chvíle klidu a pohody a při tom zničil všecky, kteří mu byli blízko. Marně v tom hledáte nějaký poměr nebo rozum. To je záhada, která nebude asi nikdy rozřešena.

Z povahových rysů Berlinerových, které se ani s dobou neměnily, jest jistě pozoruhodnou jeho přichylnost k malým dětem. Dovedl se na ulici s obdivem rozběhnout za kočárkem, ve kterém vezli hezké dítě. Při tom samozřejmý starý mládenec, pro kterého neexistovaly na světě

ženy, vyjímaje ovšem jeho čtyři sekretářky, které mu byly služkami i chůvami zároveň.

Bohémství v životě uměleckém jest zjevem obvyklým. Berliner však byl prvním bohémem vysoké finance. Nikde nestojí psáno, že bohém musí být zrovna velkým umělcem. Může však být přívržencem směru l'art pour l'art. Berliner byl rozhodně lartpourtartistou vysoké hry, při níž výsledek byl mu možná věcí vedlejší.

Ze všech anekdot, jež se přihodily v souvislosti s Berlinerem, nejlepší provedl vídeňský vrchní rabín, když svou řeč nad jeho rakví skončil slovy: Teprve později uvidíme, co jsme v něm ztratili. — Myslíl to ovšem docela jinak, než to pozdější události interpretovaly.

Máme-li však resumovati po všem tom, co bylo řečeno, jsme znovu v rozpacích. Neboť všechno, co o Berlinerovi lze říci, platí s výhradami. Dobrý člověk, oběť poměrů? Ano, ale... Darebák a podvodník? Ano, ale... Muž zlatého srdce? Ano, ale... Nebo sadista? Ano, ale... Vzdělaný odborník? Ano, ale... Diletantský břídil? Ano, ale... Užijte chvály, a vybaví se vám věci nechvalné. Užijte odsouzení, a představíte si hodného člověka. Vyslovte díkůvzdání dobroději, a snad nic nechybíte, vyslovte nadávku a budete mít snad pravdu.

literatura a umění

O. Kautský:

Opereta — circenses!

V Praze je pět divadel, hrajících denně operety, dvě divadla, která je hrají aspoň ob den, a Meissnerův Monstre-kabaret, jehož úroveň je v těžce výši. Nepočítají tento poslední podnik a zavřenou již Arénu navštíví operetní divadla denně průměrně asi tři tisíce lidí. Je to obecenstvo, které většinou do jiných divadel nechodí, které svou intelektuální podřadností je schopno jen málo kritisovat.

Slyšel jsem vypravovat jednoho novináře, že ho jeho žena svedla k návštěvě Velké operety a že tam seděl s tímiž pocity, jako když se populární člověk bojí, aby ho nikdo nepoznal ve vykřičené místnosti. Z toho se nedá nikdy nic udělat, říká se, to kýčem musí být a kýčem také zůstane. A i kdyby se našel autor nebo režisér, který by chtěl periferní divadlo povznést, nenajde k tomu prostředků, protože podnikatelé jdou za finančním ziskem. Situace není tak jednoduchá, aby se mohla odbýt prostou nevšímavostí. Snad by to mohlo být tehdy, kdyby operety neměly vliv na veřejný život, na myšlení obecenstva.

Nynější typ českých operet liší se velmi podstatně od typu Offenbachovského i vídeňského: má do sebe cosi originálního. Jeho „originálnost“ spočívá v tom, že se všechny jejich fabule téměř navlas sobě podobají. Tím, že na jednotnou fabuli si zvyklo i obecenstvo, dostali se autoři libret do slepé uličky, totiž že ji musí vyrábět do omrzení dále.

Jak to vypadá

Ubohost děje všech operet je zarážející. Jsou vyráběny podle jednotného receptu. V operetě musí být tři párky, mladokomický, starokomický a lyrický. Na konci se všechny tyto párky vezmou. Neexistuje případ, že by se v jednom podniku dvě operety od sebe lišily něčím jiným než prostředím, do něhož je toto schema zasazeno. V Aréně platil zákon, nadiktovaný ředitelem Fenclem všem operetním libretistům, že

v prvním jednání musí být pět šlágrů, v druhém sedm a ve třetím jen tři. První jednání musí skončit melodickým závěrem, druhé tragicky a ve třetím je již všechno hotovo, jen „humorné“ se uzavře dějová zápleтка. Jiný děj v operetě nesmí být a jen by kazil dobrou tradici divadla. Zbývá prostředí, do něhož se děj může zasadit. Poslední dobou je to oblíbený folklor, co možná nejsrozumitelnější, to jest nejpapírovější vnějškem. Ale odmyslíme-li ze všech těch „Svatých Antoníčků“, „Svatých Kopečků“, „Maryn“, „Zelených luk“ a „Děti ze Slovače“ obal, zůstane fabule navlas stejná: tři párky, které se ke konci musí za sebe dostat.

Touto dějovou ubohostí je ovšem myšlenka divadla postavena na hlavu. Neboť není děje a není ničeho, co by mohlo překvapit. Vše je navlas stejné. Česká opereta se stala rentabilní živností několika lidí, kteří se habilitovali v akrobatickém zaměstnání, oblékat ubohou fabuli, která by neměla stačit ani na stránkovou povídku, v balast konvenčních, otřelých slov, nutných k vyplnění tří hodin. Není to tak snadné, protože z ničeho je těžko dělat něco.

Je pochopitelné, že stereotypnost děje nemůže povzbudit herce k nějakému hereckému projevu. Jestliže se najde talentovaný člověk, jenž byl přinucen desertovat z činohry do operety, musí to mít vliv na jeho herectví. Omezuje se na bezduché odříkávání textu do onoho okamžiku, kdy se postaví do příjemné pózy a začne zpívat popěvek. Kde je větší jeviště, jako ve Velké operetě, tak zvané vyhrávání nahrazuje se přecházením s jednoho konce scény na druhý a neměnným rozhazováním rukou. Protože vlastně neustále hraje tutéž úlohu, třeba by to bylo ve dvaceti operetách, není jeho vinou, stane-li se stereotypním. Vděčnost operetního obecenstva, projevující se neustálým potleskem při vstupu na jeviště a po zazpívání šlágrů, má za následek přehánění recitačních efektů a oblíbených špílčů. Slávka Taubrová, dříve roztomilá mladokomička, šišlá po desíti letech naivní roztomilosti tak, že jí je s galerie rozumět jen každé třetí slovo. Lyrické milovnice nemluví, nýbrž recitují s tragickým pathosem věty o černých očích a slunci pomalu zapadajícím. K běžným zjevům hereckého výrazu patří také koktání, výskání staré komické a opilá figura, neboť opilství bylo odjakživa zdrojem nevázaného veselí.

Vtip za každou cenu

To je heslo všech divadelních ředitelů, kterým působí na své literární dodavatele. Opereta se musí hemžit vtipy, protože lidé v těchto těžkých dobách vyžadují humor. Je známo, že nejlepší vtipy ze všech jsou vtipy situační. Protože však v operetách nových situací není, musí být nahrazeny takovými vtipy, které by komentovaly věci, odehrávající se ve veřejném životě. Je tedy vidět, že ačkoli forma operety je konservativní, par excellence, producenti se přesto snaží aspoň tímto způsobem jít s duchem doby. Záplava lidových krojů, výšivek, regionalistických hesel, vlasteneckých poznámek a ubřečeného sentimentu je pak propletena vtipy rázu naprosto jednotného. Je to tak zvané rytí do všeho. Ale je to rytí pouze destruktivní, protože zápor je vždycky jednodušší než klad. Je přímo příznačné, že se v operetách vždycky nadává na nezaměstnané, nemocenské pokladny, veškerá sociální zařízení republiky. Nejoblíbenější vtip — kromě neutuchávajícího nadávání na náš německý rozhlas — je plivání po emigrantech. Jsou líčeni jako parazité, tyjící z naší

pohostinosti a podle mínění autorů se všichni mají skvěle. Důkazy se ovšem nikdo nezabývá. Jestliže ve Velké operetě Járy Pospíšil propagoval s jeviště před volbami „šestnáctku“ a její židovský ředitel říká vtip proti emigrantům, zní to ovšem ještě nezapněji. A přece se tomu lidé smějí a přece tomu tleskají. Autoři asi znají duši davu. Je k neuvěření, že po všem hnusu okolo Zdeňka Koubka mohou se ve všech operetách Prahy o něm zpívat písničky a dělat vtipy bez nejmenšího studu. A že se nikdo neozve, aby pozvedl hlas proti tomuto babskému řádění kolem privátní záležitosti jednoho člověka.

Hudba jako obchodní artikl

Posloucháme-li operetu, vypadá to vlastně tak, jako by písničky byly to hlavní a text jen k tomu, aby se šlágr za šlágr presentoval. V operetním ensemblu nejsou herci, nýbrž zpívající lidské automaty, jejichž plat je odstupňován podle oblíbenosti davu. Na nich záleží však daleko méně než na písničkách, které zpívají. Je to průmysl podobného rázu, jako výroba operetních libret, ale daleko výnosnější. Panuje v něm kapitalisticko-podnikatelská anarchie nadvýroby a nezřízené konkurence, protože lidový šlágr je něco, na čem se i v dnešní těžké době dá vydělat spousta peněz. Prodává se v několika formách. Hraje se v divadle, v radiu, v tanečních lokálech, dává se na trh tištěný, zpívají jej na ulicích a jednou z nejrentabilnějších jeho obměn je gramofonová deska.

Aby bylo dosaženo popularity, je ovšem nutno jej uvést mezi lid prostřednictvím operety. Proto ta vášeň operetních dirigentů a oblíbených zpěváků, snažit se obecnost přimět k tomu, aby „zpívalo s sebou“. Před nedávnem byli v Praze jen tři nejznámější skladatelé šlágrů: Jarda Jankovec, Jára Beneš a F. A. Tichý. Konjunktura však popíchla i ostatní a tak je Praha nyní zaplavena přívalem lehké hudby, kterou není schopna nakoupit.

Chce-li se hodně prodat, musí býti dosaženo všech podmínek, jež zaručují popularitu. Šlágr musí být lehký a snadno zapamatovatelný. Vlivem malého rozpětí melodie slyne lidový šlágr odjakživa hudební omezenosti. Nadvýroba přidala ještě druhou nevýhodu. Skladatelé smolí své písničky tak rychle, že nemají ani čas na maskování jejich nepůvodnosti. Kdyby si někdo dal práci, musel by v každém „lidovém“ popěvku najít cizí motiv. Někteří z toho dokonce dělají ctnost, takže čím otřeplejší je nápěv, čím více připomíná sladkou konvenci, tím větší jsou chance jeho popularity. Text písničky musí ovšem být dělán také tak, aby se pamatoval. Rýmy se však v mozcích veršotepců nerodí tak rychle, jak toho vyžaduje poptávka. Jejich nevýhoda spočívá v tom, že mají neustále vyrábět verše o srdíčku, lásce a měsíčku, a to je oblast velmi úzká.

Jedním z nevkusů, jímž smutně proslul hlavně ředitel Fencel, je kromě vodění zvířat na jeviště zaměstnávání dětí ještě školou povinných. Jeho baletní mistryně Marta Aubrechtová nacvičila téměř do každé hry tanečky malých dětí, aby se obecnost smálo jejich neohrabaností. Stalo se ostatně, že se jedna malá holčička z Jarova z toho utancovala. Josef Trojan kdysi toto počínání pranýřoval, zdá se však, že zbytečně, protože úřady klidně dovolují, aby se tento zlořád znovu uchytil ve Velké operetě. Malé děti jistě nepatří do prostředí spěchu, špíny, prachu, obscenních vtipů a hrubých nadávek. Zmiňuji se o tom proto, že

sama dceruška pí M. Aubrechtové vystupuje v „Uličnici“ a svou dětskou prostotou a přímočarou dětskou logikou odsoudila nepůvodnost výroby Járy Beneše. Po nezapněm, ředitelem Krausem zpívaném šlágru „Já mám devět kanárů“ měla totiž přijít na jeviště a tancovat a zpívat refrén. Ale místo Benešovy hudby zpívala zarytě k doprovodu orchestru rozkošnou melodii z Disneyovy grotesky „Tři malá prasátka“. Stále zpívala melodii původní, protože její dětský rozumek projevoval odpor k eklekticismu Járy Beneše. Scéna proto musila být škrtnuta.

Následky nevinné zábavy

Je nutno se zmínit o dvojici pouličních zpěváků Blahník a Král, aby bylo jasno, kam až se dostala moc lidových písničkářů. Tito dva lidé bez hudební erudice vystupují na Meissnerových monstre-kabaretech a monštráccích pro paní a dívky v Lucerně. Jejich popěvky nemají nic, co by se dalo nazvat hudební inteligencí, jsou stále na výši pouličních zpěváků, kterými začli svou kariéru. Ale nyní mají skvělé příjmy, nahrávají na desky a jejich výplody přijímají tisíce lidí. Z jejich zásoby aktuálních písniček, kritisujících nepořádek v republice, odvozený z tolerance k emigrantům a nelibozvučného znění firem na Příkopech a Národní třídě, mluví ulice. Lacinost, vzniklá na operetní scéně, dospěla na ulici, aby se v osobách pouličních zpěváků zase vrátila nazpátek na podium největšího sálu v Praze.

Dav se dá ovlivnit jednoduše, přimíchá-li se do jídla jemu podávaného něco z jeho hlouposti, jak dí Feuchtwanger. Nechávejíce nepovšimnuty vtipy proti emigraci a potutelné narážky na jednotnost národa proti zlu politického stranictví, je to sama kostra operety, která ovlivňuje. Děje se vždycky v nějakém vyšším prostředí. Je to majitel statku nebo továrník, kdo udává tón. Opereta Uličnice je prototypem měšťáckého vkusu. Sympatický hochštapler se zamiluje do továrníkovy dcery, ale nakonec se ukáže, že je synem majitele konkurenčního podniku. Nechá se najmout za sluhu, slečna k němu vzplane hříšnou láskou, ale vše dobře dopadne, neboť happyendem je poznání, že oba jsou ze stejné, lepší vrstvy. Balast nevkusné výpravy a bílé flanelové kabáty protagonistů jen zvyšují dojem tendence. V Tylově divadle hráli operetu „Na tý louce zelený“, v níž reakce se hlásí k slovu tím, čím se již několikrát prozradila v českých filmech. Se škodolibou radostí se tam zesměšňuje vše, co je kulturní. Doktor filosofie je líčen jako blbeček a ohroublý hajný dominuje nad ním bodrým vtipem a českou dobrosrdečností. V Malé operetě běžela nezapněná slátanina „Holubník“. Invence nejubožejší ze všech. Nechutné přehazování záhadného miminka z ruky do ruky je celým dějovým pásmem hry. Mohlo by se však doporučit z toho důvodu, že by maminky, které ještě své děti posílají na kašpárka Mertena, viděly tohoto herce v celé hrubosti. Od týchž dvou autorů, Kašpara a Chlumecského, byla opereta ve Švandově divadle na Smíchově. Ta je nejkrásnějším příkladem, k jaké myšlenkové lacinosti sestoupilo divadlo pro lid. V operetě „Kukačka“ je jakási vůle k novotě. Hlavním hrdinou je v ní podkarpatoruský zbojník. Je až příliš pochopitelné, že se zamiluje do velkostatkářovy dcery, jež je zasnoubena s maďarským hrabětem. Z ničeho nic se dozvíte, že zbojníka hledá naše policie ne proto, že mnoho lidí zabil a oloupil, ale že je to maďarský špión. Ve třetím

jednání však přijde deus ex machina ve formě telegramu, sdělujícího, že špiónem je maďarský hrabě a ne náš hrdina Polonin, zbojník a vůdce lidu proti utlačovatelům. A zbojník si milionářku vezme. Zbojníci pak tančí s dámami ve večerních toaletách a obecnstvo jde domů rádo, že to tak dobře dopadlo.

Takovým způsobem dovede ubohý řemeslník zprznit několik stránek, které si přečetl z Nikoly Šuhaje! Tak se nalévá do duše lidu jed laciností, kterým jsou všechny operety prodchnuty. Je příznačné, že jediná opereta v Praze, k níž by bylo možno kladně se postavit jako k lehkému divadlu bez všeho nevkusu nachtanců, hloupých vtípů a panákovské tragiky, je původu cizího. Oldřich Nový je také asi jediným inteligentem v tomto prostředí. Je dobře zajít do Nového divadla po návštěvě kteréhokoliv jiného operetního podniku, aby rozdíl bil přímo do očí.

A co tisk?

Není třeba po tom všem, co bylo řečeno, dlouho vyzovovat nebezpečí, vyplývající z operet. Opakuji jen pro jistotu, že ten všechen škvár navštíví tři tisíce lidí denně v Praze. Jed je ale šířen i rozhlasem, gramofonem, pouličními šumaři a venkovskými divadly, jež se špatnými operetami přímo drží na nohou.

A co víc, ten všechen krám je ještě fedrován tiskem. Nejdříve jmenujme, kdo je proti. V „Literárních novinách“ napsali dva lidé velmi vtípné články o zlu pražských operet, Litnov a Vlad. Neff. V časopise „Svět mluví“ neznal předsudku ostatních referentů p. V. Gutwirt a upozornil rozhlas na jeho odpovědnost před vlastním vkusem a posláním. Nato mu odpověděl jakýsi p. Štěpán v „Národní republice“ stylem tak vybraným, jak je v tomto časopise zvykem. Tvrdí, že operetní šlágry jsou naopak v rozhlase jediným programem, který proráží suchopárem. Vylévá slzy nad bídou lidu a míní, že jediným lékem v utrpení dneška je snění nad sladkou hudbou operety. Plítkým šlágreem není mu „Já bych chtěl mít tvé foto“, ale písně V. a W. v Osvobozeném divadle. Nanejvýš vtípným zvoláním: „Och, vrtichvosti, bědní vrtichvosti!“ končí svou obhajobu operet.

Bohužel, večerníky, podávající příznivé kritiky o operetních premiérách, přišly na to, že se z nich dá udělat pramen výdělků. Postavily své informační posláni na hlavu a uveřejňují sáhodlouhé stati o předměstských scénách, okrášlené fotografiemi miláček publika. Nakonec ani to jim nestačilo a začaly pořádat představení na vlastní vrub. Nejde zde o kulturní tisk Stříbrného, tam je to až příliš pochopitelné. Smutný je případ Večerního Českého Slova a A-Z e t u. Aby nebyl pozadu, začal s tím pak také Večerník Práva Lidu. Zřídil si vlastní prodejnu a jak se to pak pěkně vyjímá, když Malý oznamovatel Práva Lidu pořádá zvláštní představení pro odběratele listu na operetu, kde se nadává na nemocenské a pensijní pojištění a druhý den se návštěvníkovi předkládá k snídani článek kritisující cesty demagogie.

Opereta je místo, kde se matou hodnoty a tomu, čemu se s oblibou říká síla národa, se myšlenkovou laciností naočkovává živelný odpor k logickému uvažování. Nejsem tak naivní, abych si myslel, že se to dá naráz zamezit a že lidé začnou chodit místo na operety do oficiálních divadel. Je snad souzeno, že musí být v dohledné době vynalezena lepší jejich forma. Ale pak je snad také možno působit na ty, kdo

jsou odpovědni, kdo tento zlořád podporují. Ne na divadelní ředitele, to by byla zbytečná práce, protože ti vědí, co činí. Ale na tisk. Když dokáží filmoví referenti rozebrat hakenkrajclerský film a upozornit na každý záluď jejich tendence, proč by to také nemohlo být u referentů lidových divadel? Proč by kritika literární i hudební neměla této paumělecké odnoži věnovat trochu odpovědné pozornosti?

sport a hry

Jindřich Hauser:

Člověk se učí létat

Horník, námořník, kameraman a básník Jindřich Hauser, autor známé knihy o „Posledních plachetních lodích“ a několika reportáží o moři, o dnešní Americe a o lidech z uhelného revíru, napsal knihu o tom, jak se naučil létat. V této knížce, plné technických a psychologických postřehů, vylíčil všechny nové dojmy, které za několik let budou patrně všem běžné.

Zážitek vzduchu.

Naučil jsem se létat ve věku jednatřiceti let, tedy poměrně pozdě. Nemám naděje, že bych se ještě mohl stát profesionálním pilotem. Nemožu ani vypsati, jak mne to rmoutí. Létání je nejkrásnější sport na světě. Je to lehké, každý se tomu může naučit. Je sotva jiný sport, který může provozovati člověk ve starších letech stejně jako člověk v plném mládí. Létání se stále zlevňuje: za několik let budeme létat tak, jako dnes řídíme auto. Kdokoliv z vás se tomu naučí již dnes, předstihuje tuto nedalekou budoucnost.

Když jsem se rozhodl, že se naučím létat, vzal si to okamžitě na starost Aero-Club. Bylo třeba jen lékařského vysvědčení, že k tomu mám tělesné předpoklady. Lékařská prohlídka byla velice důkladná, lékař zjistil v dotazníku různá fakta o nemocích z mládí i o nemocích mých rodičů, měřil mi krevní tlak, obsah plic, zkoušel mi různým způsobem oči, srdce, plíce, játra, slezinu, klouby, stavbu kostí, délku klíčnicích kostí, chvění rukou a všechno možné. Podivně jasně svítící lampy mi prozařují nos a čelo. Konečně, po třech hodinách dostanu potvrzení, že vyhovuji podmínkám pro povolení k létání.

Na letišti Aero-Clubu mne čeká odpoledne po třetí hodině učitel-pilot. Dá mi čepici, brýle a starý kožený kabát. Letadlo je vytaženo na pole. Učitel leze dovnitř, vidím jak montér roztáhne klikou k zapálení motoru. Všimnu si, jak ve chvíli, kdy se vrtule roztočí, se rozběhl i kompas tak, až tekutina kolem něho počala pění. Pomalu se utišuje, jak přibývá obrátek vrtule. Motor už běží plným plynem. Je to napínavý okamžik, když se kola začínají vzpírat proti podloženým špalíkům, které třesavým ohybem se sunou kupředu. Stroj se sune ke startovacímu praporku. Běžím vedle něho, učitel na mne kývá. Podržím konec křídla, stroj se otáčí proti větru. Viděl jsem to stokrát, jak se drží konec křídla, není to žádné umění, a přece jsem na tento první pohyb nesmírně pyšný.

Opásám si řemení, které se podobá řemeni koňskému. Vyšplhám na sedadlo. Žák sedí vzadu. Učitel vystoupí vedle mne na nosnou plochu a vysvětluje mi přístroje, umístěné na prkně. Řídí-li člověk auto, pochopí to všechno snadno. Nový je jen kompas, který nás prozatím nezajímá, pak teploměr na olej, počítáč obrátek — ale to jsou přístroje, které najdeme u závodních vozů. Řídící páka mezi nohama je velice silná a nahore má dřevěnou hlavici. Ji se reguluje výškové kormidlo a sklon obou křidel. Postranní kormidlo se ovládá nohama. Všechny kormidlovací pohyby jsou velice prosté: pohyb vlevo

znamená vždycky jízdu vlevo, pohyb vpravo jízdu vpravo. Stlačíme-li páku kupředu, postaví se letadlo na nos, zatáhne-li páku dozadu, stoupá do výše. Všechny tyto pohyby odpovídají přirozenému pocitu. Všechny ostatní páky jsou zařízeny tak, že pohyb kupředu znamená přidávání, pohyb dozadu ubírání. U páky na plyn znamená tedy pohyb kupředu: více plynu, pohyb nazad: méně plynu. Sedadlo je tak nízké, že vidím jen hlavou přes okraj. Předě mnou je klenutá celuloidová deska, která dovoluje jen zakalený pohled. Nejlépe je vidět vpravo a vlevo.

„Vezmu vás nahoru, abyste se trochu obeznámil se vzduchem. Necháte levou ruku volně na páce plynu, pravou ruku docela volně na konci řídicí páky, nohy volně na bočním kormidlu.“

Jsem přišněrován, je ke mně upevněn padák, jenž pode mnou leží jako tlustý polštář a je lehkými uzly upevněn k bočním stěnám. Utáhnu si čepici a jsem připraven ke startu. Motor běží, málem bych byl zapomněl na brýle. Startuje se: páka je položena zcela dopředu, pak se pomalu táhne nazad. Cítím zřetelný tlak zdola, jak ocas letadla se zvedá od země. Pozvednutí od půdy není možno zpozorovati. Pojednou jsme ve vzduchu a vznášíme se do výše nad obzor. Vzduch kolem je možno vidět i, obklopuje mne podivným chvěním, podobně jako v létě se chví nad rozpáleným asfaltem. Změna tlaku při stoupání mi působí tíseň. Myslím si, je-li tohle strach, ale zdá se mi, že to není strach. Podívám se na výškoměr: t ř i s t a m e t r ů. Lomoz stroje se poněkud oslabí. Plynová páka v mé ruce jede lehce nazad. Počítač obrátek klesne se dvou tisíc na tisíc sedm set.

Řídicí páka se nepatrně pohne nalevo: ihned se stroj nakloní ostře k levé zatáčce, pravé křídlo stoupá, stoupá, zakryje mi slunce, přenesse se přes ně. Vidím vlevo krajinu plnou domků a malých zahrádek, která přeběhne velikou rychlostí v kruhu. Divím se, že při kolmé poloze stroje nesklouznu na levou stranu. Odstředivá síla však působí, že sedadlo je pode mnou naprosto pevné. Pozoruji, že prudký pohyb krajiny pode mnou mi působí závrať: zadívám se kupředu na obzor, na velkou vzdálenost, abych našel klid. Ačkoliv ležíme ještě v zatáčce, putuje vzdálený obzor tak pomalu, že se dá pohyb stroje dobře kontrolovati. Odhaduji, že nosné plochy se sklonily proti obzoru o třicet stupňů. Pak zase skoro nepozorovatelný pohyb pákou: stroj se narovná a letí přímo vpřed. Pak nová zatáčka, tentokrát vpravo. Opíšeme úplný kruh, pak druhá vlevo. Dosud jsem nepochopil správné souvislosti mezi pohyby řídicí páky a pohyby stroje. Pohyb páky je tak nepatrný, že pouhým okem není ani možno rozeznati, je-li páka skloněna vlevo či vpravo. Mám trochu závrať při představě, co by se asi dalo, kdybych teď byl ve stroji docela sám. Myšlenka, že bych mohl kdy sám řídit letadlo, se mi zdá docela nesmyslnou.

První pokus.

Chystáme se přistati. Dosud jsem se vůbec nestaral o okolní krajinu: teď však vidím pod sebou silnici a hangáry. Plynová páka ustupuje v mé ruce nazad, obrátky klesají na devět set. Teď mám volný rozhled, protože nos letadla namířil k zemi. Tu se stalo něco podivného. Učitel položil stroj do poněkud šikmé polohy, takže levé křídlo je poněkud pozvednuto směrem proti větru. Mám pocit, že se tím rychlost poněkud zmenšila. Tento manévr se nazývá „slip“ a působí jako brzda. Pocit ve sklouzajícím letadle se zaškraceným motorem připomíná jízdu na plachetní lodi ve chvíli, kdy se přechází z jízdy proti větru do jízdy po větru. Letiště se blíží. Je to divný pohled. Jako by člověk zaostřoval obraz na matné desce fotografického přístroje. Věci se stávají stále ostřejší, traviny, stopy letadel na zemi. Dotkneme se země. Pod našima nohama zní temné dunění, boční kormidlo se prudce přitáhne, v oblouku jedeme

ke startovací vlnce. Učitel se ke mně obrátí. Otevřu u čepice klapku na uši, takže mu rozumím, ačkoliv motor hučí: „Pochopil jste pohyby postranního kormidla a páky?“ — „Ano.“ — „Musíte je sledovati lehčeji, držte páky příliš pevně. Všechny pohyby musí býti docela něžné a drobné. Nezapomeňte, že stroj letí nejráději docela sám, takže vlastně na něm nemáte mnoho práce. Ve vzduchu máme dosti času, mnoho času. Uděláte-li chybu, můžete ji opravit pomalu a ponaáhlu, jen ne trhavě a překotně. Dívejte se do dálky, vždycky na obzor. Teď zase vzlétneme. Jakkmile stroj bude v rovné poloze zvednu obě ruce. To bude pro vás znamení, že jsem pustil kormidlo a že máte řídit jízdu sám.“

Krev mi stoupne k hlavě v náhlém překvapení, skoro uleknutí. Nebyl jsem ani v nejmenším na to připraven, že bych už při druhém letu se měl nějak samostatně něčeho zúčastnit. Vzmohu se jen na kývnutí: „Dobrá.“ Startujeme. Použiji této poslední minuty k tomu, abych se docela sebral. Zůstat v klidu, ovládnout nervy, docela v klidu. Letíme. Stroj je vodorovně. Učitel zvedne obě ruce a podrží je chvíli ve výši, abych měl naprostou jistotu, že už nedrží řídicí páku. Nepozoruji žádnou změnu. Konec páky mi leží v ruce se stejnou lehkostí jako prve. Teď se stroj při lehkém nárazu větru pohne nepatrně předkem do výše. Bezděčně posunu pákou nepatrně kupředu. Stroj se vyrovná a učitel kývne. Teď se letadlo poněkud kymácí ve své příčné ose. Stejně bezděčně pohybuji pákou. Ne, ani jí nepohybuji, prostě ji držím, zatím co stroj se pohybuje sám. Rázem pochopím, že páka je středem letadla a že stroj musí prostě létat podle této osy. Napsáno zdá se to nepravděpodobné, ale je tomu tak.

Dívám se na obzor, snažím se ho vidět co největší kus. Předek trupu mi při tom překáží. Bezděčně stisknu páku kupředu, předek se skloní, je volný rozhled. Byla to však chyba: letíme teď šikmo dolů. Učitel zvedne ruku a ukazuje mi prstem nazad. Vyrovnám stroj do vodorovné polohy. Kývá, je spokojen.

Teď mi ukazuje rukou několika pohyby nalevo. Proboha, mám letadlo stočit na stranu. Se zařatými zuby pohnu pákou poněkud nalevo a levou nohou lehce pohnu bočním kormidlem. Rychle však zas nohu stáhnou nazpět. Křídla se skloní šikmo, po levé straně se míhají v závratí lesy a pole. Učitel kývne. Skloním páku nepatrně napravo: pohyb se zpomalil. Pak zase nalevo: pohyb se urychlil. Vzpomenu si, jak se řídí lodi: právě tak putuje osa lodí kolem kompasové růžice, jako zde se točí obzor kolem řídicí páky. Přišel jsem na to, jak se letadlo řídí. Pojednou si oddychnu volněji. Mám trochu jistoty, získal jsem jakýsi pocit bezpečnosti. Objevil jsem zákon.

„Bylo to docela dobré. Naučíte se to,“ praví učitel. „Teď uděláme ještě několik kruhů. Startujeme, vyrovnám stroj a pak jej pustím. Uděláte kruh na levou stranu do devadesáti stupňů, pak poletíte rovně. Pak zase kruh nalevo o devadesáti stupních a zase rovně. Dívejte se při tom dobře na krajinu. Pak zase kruh doleva a rovně, až budete znáti kraj. Pak s letadlem přistanu.“

Ve chvíli, kdy chceme startovati, startuje vedle nás jiný žák k prvnímu samostatnému letu. Čekáme, až se vznese od země. Toto nenadálé čekání mne znervosňuje. Když učitel zvedne ruce, nejsou mé pohyby tak klidné, jako prve. Kormidluji příliš mnoho, stroj visí na boku. Učitel mi kyne, opravuji se příliš rychle. Visí opět, opravuji znovu příliš rychle. Několikrát se potácí až zase dojdou klidu. Úkol, abych si zapamatoval krajinu, mne rozptyluje. Konečně se ujímá učitel přistání. Před námi je jiné letadlo, jež se snaší také k zemi, proto otáčíme prudkou zatáčkou doleva. Při tom stojí letadlo tak, že se zdají skoro kolmá k zemi. Přistaneme a hned se opět vzneseme, třikrát za sebou. Ruší mne množství ostatních letadel ve vzduchu. Je jich pět nebo šest a je mi těžko mítí je

ustavičně v dohledu. Mám pocit, že pohybuji jen pákou, postranní kormidla vůbec necítím. Mám příliš silné podrážky a proto mi chybí jemnocit v nohou. Musím si vzít příště boty s docela tenkými podrážkami.

Zážitek stroje.

Vylezu ze stroje, když jsem se namáhavě uvolnil z řemenů. Háčky karabinek jsou silné a mají zvláštní pojistky. Každý pohyb rukou je nový a nezvyklý. Jsem pln jakéhosi šťastného opojení. Bylo to zázračné, nádherné, nádherné. A velice namáhavé pro samé napětí. Mé ruce jsou slabé a bezkrevné. Chápu, jak se asi těžko létá v zimě, když člověk nemá v rukavicích dosti jemný dotek rukou.

V klubovně se učitel převléká a mluví o mých chybách. Je třeba se svěřit instinktu, rozum je třeba vypnouti. Ptám se ho, neztrácí-li stroj na výšce, když v zatáčce stojí křídla tak šikmo: Ne, při celém kruhu se dostane letadlo dokonce na totéž místo. Jedu domů. Nikdy se mi jarní večer nezdál tak jasný, tak vlahý, tak podivuhodný. Zdá se mi, že jdu ve vzduchu. Musím vzpomínati daleko, daleko nazad až do dob svého dětství, abych si vybavil podobný pocit. Měl jsem v úmyslu udělat toho večera mnoho práce. Nebylo to možné, byl jsem příliš naplněn tím zážitkem. Byl to jeden z nejhezčích dnů mého života.

Druhého dne čekám, až si hosté odbudou několik letů. Jdu ke startovací vlně a lehnu si do trávy. Vzduch je tak tichý, že dým startovacího ohně stoupá kolmo do výše. Po prvé si všimnu, jak je letiště rozděleno na tři pásma. První je pásmo přistávací, které leží vždycky po levé straně od startovacího praporku, vpravo je pásmo startovací a mezi oběma rovnoběžně pásmo neutrální, po němž smějí lidé chodit.

Učitel přiletí s naším strojem ke startovacímu praporku. Pomáhá mi v upevnění řemenů. Cítím lehké napětí, srdce mi však už nebuší jako posledně. „Dnes se budete učit startovat. Nejprve se vzneseme a budete létat do kruhu. Pak přistaneme a budeme se učit startovat střídavě po každém kruhu. Dávejte zejména pozor na to, který okamžik nasadím ke klouzavému letu, abyste se naučil odhadovati vzdálenost. Nespouštějte oči s přistávacího kříže.“ Tento přistávací kříž se skládá z pruhy látky a podle směru a síly větru se umisťuje denně na jiném místě letiště.

Startujeme. Tentokrát mi není zážitkem stoupání a vzduch, nýbrž s t r o j. Opojení minulo. Vytáčím se kruhy. Jde to líp než včera, pravidelněji a bezpečněji. Po prvé vytáčím úplně kruhy, dvakrát vlevo a pak vpravo. Učitel na mne kývá: vyrovnám stroj. Kdykoliv letím rovně, vidím, jak učitel mi ukazuje vždycky znovu zase ukazováčkem nazad. To znamená, že ještě nemám pocit pro vodorovnou polohu stroje. Podle jeho pokynů je mi jasno, že stroj má správnou polohu tehdy, když se jeho předek kryje s obzorem. To ovšem platí jen pro tento náš stroj, u jiných tomu asi bude jinak. Když jsem si však tohoto pravidla všiml, letím už o mnoho klidněji. Dovedu už létat rovně a nemusím se při tom dívat křečovitě před sebe, mohu se rozhlížeti stranou na letiště a odhadovati polohu stroje v poměru k letišti. Víím však, že kdybych neměl oporu v obzoru, ztratil bych naprosto pocit pro polohu stroje a potácel bych se vzduchem.

Po přistání se hned opět vzneseme: tentokrát se mám sám pokusit o start. Učitel upozornil na silný protitlak kormidla. Nejprve je třeba stlačit páku docela kupředu. Pak se pomalým pravidelným pohybem ruky sune plynová páka kupředu na plný plyn. Pak, když stroj běží stále rychleji a zadek se zvedne od země, pomalu se táhne řídicí páka nazad, až se stroj vznáší ve vzduchu. Všechno tohle se děje rychleji, než to popisují. Dráha rozběhu měří asi dvacet metrů. Při startu je třeba velice pozorně dbátí toho, aby směr byl zachován: nejlépe, když si člověk zamíří daleko vpředu k nějakému cíli.

Rozum překáží.

Tentokrát ovládám po prvé sám plynovou páku. Lomoz stroje, k němuž dávám sám podnět, mne tak překvapuje, že sotva dávám dostatečný pozor na páku a na to, jak stroj se zvedá. Cítím silný protiklad. Ze strachu, abych nezvedl letadlo od země dříve, než dosáhne dostatečné rychlosti, odporuji mu příliš dlouho. Teď stoupáme. Nepochopil jsem však dosud správný úhel stoupání: táhnu stroj příliš kolmo do výše. Učitel zase kývá. Všimnu si, že při rovném letu sám bere páku na plyn zpět a ubírá motor s dvou tisíc obrátek na sedmnáct set. Byl bych na to docela zapomněl. Lomoz motoru mezi dvěma tisíci obrátek a sedmnácti sty je naprosto rozdílný: zdá se mi, že teď je úplně ticho. Létáme v pravých úhlech kolem letiště, které teď už znám. Učitel mne nechá přivést letadlo do klouzavého letu. Po prvé se mi otevře volný pohled na zemi, skoro na tři čtvrtiny obzoru, neboť naše letadlo míří k zemi. Motor se točí asi osmi sty obrátkami. Podle lomozu motoru člověk najde správný úhel klouzavého letu: klouzá-li se příliš kolmo, zrychluje se pohyb vrtule a zvuk motoru se stává příliš silný. Zdá se mi, že v tomto klidném vzduchu je docela snadné najít správný úhel klouzavého letu. Při přistání se učitel ke mně nahne: „Držel jste páku při startu příliš silně. Kdybych nebyl překonával sám váš tlak, stáli bychom teď na nose. Musíte držet páku o mnoho lehčeji. Vidíte, že i při startu řídím stroj jen třemi prsty.“ Při příštím letu učitel kývá. Toto kývání působí na mne neobyčejně uspokojivě. Opět se točí tentokrát vpravo. Teď bych si chtěl vyzkoušet, je-li můj postřeh správný. Letím v zatáčce dále, nechám obzor putovati pomaleji, nechám, aby se zastavil a dostal se opět do pohybu. Souhlasí, je to správné. Je to docela prosté.

Kupředu. Postřehl jsem, že člověk smí létat jen podle instinktu a podle citu a že všechna rozumová činnost při tom spíše škodí než prospívá. Nechávám ruku, aby sama vykonávala svou práci. Cítím, jak se konec páky pohybuje v mé dlani, jako hlava malé kočky, která chce, abyste ji hladil. Dole jsou lesy stříhány do podivných úhlů, rybníky se lesknou jako zrcadla pod reflektorem. Letíme nad kolonií domků, která je tečkována červenými střechami mezi malými zahrádkami. Už nemám pocit výšky, už nejsem spojen se zemí, už nemám pocit, že jsem ve vzduchu, nýbrž zdá se mi že jsem kdesi v nebi, kde všechno je pevné a bezpečné, zatím co země není nic jiného, než proměnlivý obraz na plátně v kinu.

Startujeme ještě dvakrát. Tentokrát prožívám podivné osvětlení a mlhavou krajinu silněji než je zážitek stroje. Podnikám své starty, zatáčky a rovné lety už čistě instinktivně. K tomu však sbírám skoro už poslední zbytky síly svých nervů. Nedovedu si tuto obrovskou námahu létání vysvětlit jinak než tím, že tu jsou zaměstnány neobyčejně silně různé instinktivní síly, které v běžném životě nebývají zaměstnány. Západ slunce, žhoucí zrcadla rybníků a tajemně zahalená tvář země byla nejkrásnějším zážitkem tohoto dne.

Unaveného ptáka tlačí k hangáru.

Za vichřice.

Příštího dne se zastavím autem pro učitele. Jeho služební auto je poroucháno. Ztratil při jízdě kolo. Říká: „Jezdit autem je velice nebezpečné.“

Toho dne provádím své kruhy docela dobře. Učím se něčemu novému: musím přejít ze zatáčky právě bezprostředně do zatáčky levé. To působí lehkou závrať, kterou je třeba ovládnout. Dává mi již velice málo znamení, jen občas kývne hlavou. To je vlastně příliš mnoho chvály, což mne mate. V zatáčce mně učitel ubere plyn: ke klouzavému letu. Poslední zatáčka v klouzavém letu je mi ještě trochu nepříjemná, protože při této zmenšené rychlosti mašina reaguje na kor-

midlo daleko těžkopádněji. Napínavý okamžik, když letím nad železniční linkou, pro všechny ty napjaté telegrafní dráty. Příští start je lepší, opět však přitáhnou páku příliš záhy k břichu. Pozoruji, že stroj poskočí dvakrát, třikrát, než se oddělí od země, a potřebuji asi třikrát delší rozběh letadla než učitel. Dole pod námi hoří les, spalují tam trávu a podrost. Letíme vzduchem, který tak zhustl kouřem, že sotva rozeznávám obzor. Při tom si všimnu, že správnou polohu letadla je možno zjistit podle toho, že páka tlačí na ruku jen docela nepatrně. Jakmile je stroj vodorovný, necítím konec páky skoro vůbec v ruce. Když přistávám, mám pocit, že teď se přiučuji mnohem nesnadněji, než s počátkem. Je mi těžko se soustředit. Docházím k poznání, že létání člověka neobyčejně svádí ke snění, a že je třeba proti tomu se bránit. Při příštím letu se mi uvolnila páska mých brýlí, které mi sklouzly s obličeje. Teprve teď pozoruji, jak prudký je vítr při rychlosti stočtyřiceti kilometrů. Nenabývám však již jistoty: teď už neřídí stroj mne, nýbrž já počínám vládnouti strojem. Na špičce rozhlasové věže se otáčí bílý reflektor. Učitel mi chce způsobit radost a udělá několik kruhů kolem špičky věže. Už nemám závat, cítím tento let jako podivuhodný sen. Ačkoliv stojí křídla skoro kolmo k zemi a ačkoliv tentokrát jako pouhý pasažér nejsem připevněn řemeny, sedím na svém sedadle naprosto pevně. Vracíme se k letišti sotva čtyřicet metrů nad zemí. Při této nepatrné výšce má člověk opět vztah k zemi a má opět dojem obrovské rychlosti. Podobá se to jízdě autem na rovné silnici.

Neděle. Letiště je prázdné. Stromy se divoce zmítají ve větru. Na letišti je známý letec Fieseler. Fieseler létá: při silném větru se pozvedne stroj skoro bez rozběhu přímo se země. Šplhá kolmo do výše jako autogiro. Po prvé chápu, co znamená skutečně létat. Jeho let se neliší od letu velkého dravého ptáka. Lehkost a přesnost jeho pohybů je taková, že člověk zapomíná na umění i nebezpečí s tím spojené. Člověk a stroj je tu jedno. Jednou padá jako svadlý list s oblohy, po druhé zatáčí do bleskurychlých obrátů jako vlaštovka, která se rozletěla za komárem, hned nato se vssává svou vrtulí skoro kolmo do éteru jako ryba, kterou vytahují na udici z vody. Člověk zarazí dech, když obrovskou rychlostí se řítí dolů s oblohy přímo proti stěně hangáru a teprve v posledním okamžiku vytáhne letadlo do výše jako koně při skoku přes překážku. Teprve tu chápu kouzlo letecké virtuosity, která se mi dosud zdála zbytečnou hračkou, kouzlo naprostého ovládnání všech poloh a přesné odhadování všech vzdáleností i při sebevětší rychlosti.

Pilot-učitel ke mně přistoupí: „Dnes vlastně není čas pro učení. Ale nechci, abyste se stal letcem jen pro krásné počasí. Podíváte se, jak to za takových dnů vypadá ve vzduchu.“

Náraz větru div neporazí letadlo. Dva muži musí držeti konce křídel. Než uvedeme motor do chodu, ztuhly mi ruce ve chladném větru. Startujeme. Dnes se pozvedá stroj daleko rychleji a letí kolměji do výše. Vytáčím své kruhy, mám však pocit, že řídím dnes špatně, zatačky jsou kolmé, horizont letí, je mi těžko udržeti jej ve vodorovné poloze. Stroj se komihá kolem své příčné osy. Občas přicházejí prudké nárazy zdola. Někdy také padáme s prudkým škubnutím, jakoby křídla náhle ztratila svou nosnost. Při šedesátikilometrovém větru, vanoucím proti nám, snášíme se pomalu v klouzavém letu, pomalu se k nám plíží letiště. Když kola se dotkla země, poskočí ještě jednou do vzduchu, jako vrána, která se za prudkého větru snáší na větev. Učitel se ke mně obrátí a křičí v prudkém větru: „Přidával jste příliš mnoho kormidla, držíte páku příliš pevně. Nechte stroj ať se houpe, to nevádí. Při tomhle počasí se řídí docela stejně, jako když je hezky.“ Ptám se ho, jak dovede udržeti stroj ve výši v takovém klidu. Vykládá mi, že cítí nárazy větru svou sedací

částí. Říká, že při létání je tato část těla důležitější nežli hlava.

Je opět chladný a nepřívětivý den. Trvá to dlouho, než zapálíme motor. Letecké motory jsou na zimu stejně citlivé jako ženy z jižních krajů. Startuji špatně. Mé zatačky nejsou dosti pravidelné. Je veliký rozdíl v tom zatačeti se nalevo či napravo. Zatačka napravo je daleko těžší, poněvadž vrtule se otáčí nalevo a staví se ti na odpor při sklonu stroje do pravé strany. Dá se to vysvětlit nějakým složitým fyzikálním zákonem, který jsem dobře nepochopil. Se vzduchem jsem však již obeznámen tak, že zmizel všechen pocit něčeho nezvyklého. Klouzavý let už mi nepůsobí obtíž. Uchem rozpoznám správnou rychlost a i správný sklon letadla. Letíme teď devět letů za den a přesto nejsem již ani z poloviny tak unaven jako při prvním letu. Přistávám přímo proti zářivé sluneční kouli, která leží na obzoru. Pohled na ni je při pomalém sklouzání tak nádherný, že zapomínám skoro docela na zemi. Docházím opět svému prvnímu přesvědčení, že létání je něco docela jednoduchého. Učitel se směje a říká: „Jen počkejte, až se po prvé něco poláme, pak uvidíte co jsou to nervy.“

Po prvé sám.

Minulo několik týdnů. Jednou ve čtvrtek letíme opět s učitelem za slabého východního větru. Vytáčíme své obvyklé zatačky a přistaneme. Učitel vystoupí ze stroje čekám na obvyklý rozkaz „Zastavit“ a jsem jako vždycky zklamán, že cvičení je už u konce. Učitel se však tváří dnes nezvykle přátelsky. Stojí už na zemi, nahne se ke mně a říká: „Tak si ještě jednou zalítejte.“

Dívám se na něho užasle.

„Ano, poletíte teď sám.“

V první vteřině cítím, že se mé srdce chystá bít prudce a hlasitě. V druhé vteřině však jsem již naprosto klidný. Cítím se docela silný a bezpečný. Je tu okamžik, na který jsem dlouho čekal. Kromě toho se bojím, že kdybych dal na jeho rozčilení, mohl by si učitel v poslední chvíli rozmyslit pustit mne do vzduchu. Kývnu tedy a snažím se tvářit se docela bezpečně. Přijímám od něho poslední pokyny, které znám už z paměti: „Pěkný a klidný start. Vpravo kolem letiště. Pěkně přistat. Přijdete-li zkrátka, přijdete včas plyn. Budete-li příliš daleko od země, udělejte „slip“ nebo nový kruh. Udělejte kruhů, kolik chcete, máte kdy a máte padesát litrů benzínu.“

Startuji. Je to jako ve snu. Vím, že učitel nesedí přede mnou, nechci na to však myslet: budeš-li na to myslet, budeš nervosní a budeš dělat hlouposti, to si stále opakuji.

Jsem ve vzduchu. Přede mnou leží velký hangár na zeppe-liny. Je u mně blíže než mně je příjemno. Ještě při stoupání seskočím lehce do prava, abych se mu vyhnul. Teď pode mnou ubíhá jeho střecha. Je mi nápadným, že stroj stoupá rychleji než jindy: je to proto, že chybí váha učitelova. Vyrovnám stroj a letím do první zatačky. V nitru si opakuji: je to stejné, docela stejné jako vždycky. Nová zatačka a pak rovný let. Teď mám mnoho času na přemýšlení. Chvilu cítím trochu závrtný pocit: jsi docela sám ve vzduchu. Tak silný pocit jsem měl jen dvakrát v životě: při první bubnové palbě v poli a při jízdě na záchraném člunu na rozbořeném moři. Seberu se o všechno to spolknou.

Naslouchám motoru: všechno v pořádku. Rozhlížím se, není v dohledu žádné jiné letadlo. Odhaduji vzdálenost od letiště, mechanicky začínám poslední zatačku, počínám klouzavý let a škrtnu motor. Vidím, že jsem příliš vysoko, protože chybí váha učitele, odhadoval jsem vzdálenost chybně. Dělán slabý pokus podniknouti „slip“, ale vzdám se ho opět. Můj let vypadá asi hodně nejistě. Stroj se vznáší déle než

jsem očekával. Když se pode mnou mihne startovací kříž, jsem ještě šest či sedm metrů nad zemí. Zlomek vteřiny se rozhodujuj, mám-li přidat plyn a letět nový kruh, či mám-li přistát. Rozhodnu se přistát. Zatnu zuby, když vidím, jak se mi rychle blíží okraj letiště. Zdá se mi, že se stroj už nikdy nesnese na zemi. Pak čistě instinktivně přitáhnu páku, slyším dunivé přistání, stroj poskočí a jsem na pevné půdě.

Učitel mi jde vstříc. Otočí letadlo do větru. Když přistoupil, volám na něho: „Já vím, přistání bylo mizerné.“ Potřásá mi však rukou velice srdečně a září na celý obličej: „Lette ještě jednou.“

Hluboce se nadechnu. Zdá se mi, že to všechno jde trochu příliš rychle kupředu. Druhý let však probíhá stejně jako první. Když se vrátím, očekávám rozkaz „vystoupit“. Učitel však říká: „Ještě jednou.“

Mám radost, že má ke mně tolik důvěry. Seberu se, abych ospravedlnil, že se na mne tak spoléhá. Letím po třetí a hned na to po čtvrté. Cítím, že již překonávám ve vzduchu stísněnost samoty. Ponenáhlu si již zvykám na skutečnost, že letím sám. Je to velkolepý, v některých okamžicích i hrdý pocit. Myslím si, že i kdybych teď sletěl a s tím vším se roztřískal, přece jen zůstane jisto, že jsem létal sám. Mé přistání je zase špatné, ale ne tak špatné jako první. Když vystupujuj, blahopřejí mi všichni, dokonce i policista na letišti. Zdá se mi, že to jsou první blahopřání v životě, kterých jsem si opravdu zasloužil a která mi působí opravdu radost. Děkuji učitel, že mne přivedl tak daleko. Po celý čas se pak snažím tvářit se co nejlhostejněji. Nejsm však naprosto lhotejný. Jsem tak šťasten a povznesen, jak se člověk cítí jen za nejvyšších dnů svého života.

dopisy

Němec vysvětluje úspěchy Henleinovy

Velectěný pane redaktore!

Doufám, že ani anonymita, vnučená mi zaměstnáním, ani pravopisné chyby, jejichž příčina je německá výchova, Vás neodvrátí od zabírání se s problemem, který se pokusím naznačiti.

Patřím k té skupině lidu, které vzdor německé výchovy a německé společnosti milují Československou republiku jako svou vlast, které vždy a všude hledali a našli dobrý poměr a porozumění ke svým českým spoluobčanům. Tento kladný poměr byl v prvním čase po převratu dosti těžký, později bylo lidu dost, které se drželi příslovi: Ubi bene, ubi patria. Dnes jsou zase poměry jiné a německé obyvatelstvo čl. republiky částečně nevěří na trvání tohoto státu a hledá za včas osvědčení své národní spolehlivosti příslušenstvím v SDP, v straně Henleinové.

Největší pomoc našla tato ideologie v českém hraničarství, v českých národních jednotách a ve výnosech a rozhodnutí byrokracie.

Neznám Vás osobně a posuzuji Vás dle Vašich článků v „Přítomnosti“. Miním, že Jste člověk který v politice a v hospodářství chce otázky řešit rozumem a je nepřitelem sentimentality, které jediné jsou s tou schopnost správného úsudku zmenšiti. Sentimentality přiostrí tupé argumenty a ohýbají hrot ostrým protidůkazům.

Chápu, že po převratu se stal leckterý národnostný přehmat, Německo bylo rozdrčené, naše spojence, hlavně Francie byli na vrcholu své moci a politika „píchání jehlou“ mohla se vysvětliti jako odvěta za útrapy před válkou a za dobu jejího trvání. Jinak je tomu dnes: I méně inteligentní němec dnes ví, že Německo opět získalo plnou vojenskou sílu, že má spojence a že v případě války jich možná najde více a proto dnes to

píchání jehlou

má význam daleko větší než po převratě.

Tuším, že Vám rozsah tohoto neustálého „píchání“ uniká a že význam těchto malých dějů není známý. Dočtete se o odboji proti výnosu ministra Machníka, o rozhořčení, že některá německá menšina klesla pod 20% a ztratila svá jazykové práva, že byla uzavřena nějaká škola, že bylo zakázáno soukromé vyučování na Hlučínsku atd. To vše nemám na mysli. Ani zájezdy sokolských žup do měst s většinou německou. (Chomutov, Frývaldov.)

Znám do podrobnosti Slezsko a sev. Moravu, jeho dobrý lid, těžce zapásající se životem, s chudým krajem a s drsným podnebím. Jsou-li tyto kraje dnes zfanatisované, získala Henlein 80% hlasů, tak je to co děkovati v prvé řadě „národním úspěchům ve formě ryze českého tiskopisu neb výnosu, formuláři který ten německý žadatel neumí vyplniti a úředníkovi s kterým se ten jednoduchý německý člověk na úřadě neb při úředním výkoně nedomluví.

„Jste v republice a měl Jste dost času se naučiti česky“ To slovo jsem slyšel v každé variaci nesčíslněkrátě.

Znalost českého jazyka se za uplynulých 18 let nesmírně rozšířila. školou, vojenskou službou a soukromém vyučováním. Tvrdím že se šíří mohutným tempem i dnes. Tím ale není vzat tomu „národnímu úspěchu“ hrot a tím není ta bolest nebo ta nevěle o nic menší.

Tyto „sentimentality“ kazí poměr mezi českým a německým národě v republice československé více než veškeré stávající zákony a nařízení.

Nic si nezadá ten český úředník bude-li vyjednávat se stranou tou neoblíbenou „samospasitelnou“ a stát neutrpí vydá-li se formulář českoněmecký.

Dovoľte mi pane redaktore ku konci zdánlivě divnou poznámku: Česka politika vypadá tak, jako kdyby byla dělaná ne v Praze a v Brně, nýbrž na ryze českém maloměstě. Jako kdyby maloměsta určily Praze směr.

Lituji že musím podepisovati jako

Anonymus.

Štěstí potkává lidi v životě, v obchodě i povolání - nejvíce však štěstí potkalo hráče třídní loterie. Přes 1.300.000.000 Kč bylo jim státní pokladnou beze srážky vyplaceno

2

DIPLOMAT

náš nový dopisní papír distinguovaných kruhů vyhovuje nejpřísnějším nárokům vyhraněného vkusu a hodí se znamenitě pro písemný styk s nejváženějšími osobnostmi. Je to bělostný klasický krásný papír s jemným nelesklým povrchem, obálky jsou opatřeny vložkou z šedého hedvábného papíru (aby byly neprůsvitné). Na skladě jsou čtyři velikosti a zašleme k výběru ochotně vzorky na požádání.

KAREL KELLNER, PRAHA, Václavské náměstí 61 - Dlouhá třída 17

